

קונטרס

כל צפור טהרה תאכלו

ונלוה אליו קונטרס בענין

פולמוס העופות

תשע"ז

מהדורא שניה

מאת

ישראל אשר שיינפלד

ירושלים ע"ה"ק תובב"א

תשרי תשע"ח

תגובות הרבנים: חשוב מאוד להפיץ הקונטרס
בכל חלקי הארץ ובכל רחבי תבל
לתרומות: מס' חשבון בנק 321222 - 185 - 52

ניתן להשיג : 025387830

בירושלים

ברלין

שיינפלד

מאה שערים 3

אבן האזל 18 - דובב משרים 3

בית שמש

סנה

שיינפלד

החיד"א 4

קדושת אהרן 6

ביתר

משפחת אורי

המגיד ממעזריטש 31 # 12

במונסי

שיינפעלד

135 RT 306 #203

Monsey N.Y. 10952

על המדפים קונטרס 'פולמוס העופות' מהמייל עליו לשלוח 20 ₪
לכתובות שבשער או לחשבון 321222 - 185 - 52

קונטרס

כל צפור טהרה תאכלו

דיונים בהלכה בענין סימני טהרה של העופות
וביאורי השיטות של סוגית נשר (חולין נט:)

מאת

ישראל אשר שיינפלד

ירושלים ע"ה"ק תובב"א

קונטרס כל צפור טהרה תאכלו

א	הקדמה
ג	מבוא
ד	א. האם סימני טהרה הם סיבה ומדאורייתא או הם סימני בדיקה מדרבנן.
ח	ב. האם פרס ועזניה דורס - וישוב בדעת הרמב"ם
י	ג. דעת המהרש"ל והש"ך
יב	ד. שיטת התוס' בענין היוצא מן הביצה האם הוא קולה או חומרא
יד	ה. המכיר בהם ובשמותיהם

סוגיא דנשר

טז	מבוא
יז	א. דעת ר"ח ורש"י
כ	ב. דעת התוס' ור"ת
כא	ג. דעת הרמב"ן ורמב"י
כג	ד. דעת הרמב"ם
כז	סיכום הדיעות
כח	להלכה

ונלוה אליו קונטרס פולמוס העופות תשע"ז

כל צפור טהרה תאכלו

הקדמה

בס"ד

לא היה בדעתי בתחילת כתיבת הקונטרס פולמוס העופות להכנס לסוגית נשר, ולהכניס ראשי לדון עם רבני הדור שליט"א, ובפרט בסוגיא מסובכת זה, ואעפ"כ כתבתי הקונטרס הזה בהיות, שידוע שמנהג ישראל קדושים שלא לסמוך אפילו על ד' סימנים, ואינם אוכלים אלא במסורת, והוא הלכה פסוקה וידוע. ואע"פ שהיו מבין גדולי עולם המפורסמים שהשתמשו עם כח תורתם להתיר בעופות מסוימות [לצורך השעה ההוא], לא נתקבל מעשיהם בהנהגת הכלל כידוע ואין הידוע צריך ראייה. אשר על כן לא היה הדיון אלא בהאם עוף זה או השני יש לו מסורת או לא ועל זה יצאתי בקונטרס זה לברר את אשר מצאתי לנכון במחקר.

אלא שרבו עלי חברי לברר הסוגיא דנשר כיון דאתא לדינו, ובפרט אשר נפרצה הדבר בדור הזה להקל בענין המסורה, ולהעלות על הכתב שאינה מעיקר הדין, וסתם חומרא יתירה שהנהיג המחבר והרמ"א, וכמו כן המציאו רבני ארץ להעלות על הכתב התירים שלא נתקבלו מעולם, וחלחולי מחלחל עד שיכולים רבנים יראים ושלמים למסור בשיעור שיש כאלו התירים.

אשר על כן אע"פ שדעתי לא מעלה ולא מוריד אלא להערת הלומדים בלבד, נכנעתי לבקשתם והעליתי על הכתב את אשר עלה במצידתי וזה החלי.

קונטרס

כל צפור טהרה תאכלו

מבוא:

חששת רש"י בכל עוף דילמא דורס הוא

כבר כתבו קדמונינו גדולי עולם שסוגיא דנשר הוא רחב מיני ארץ, והרבה דעות נאמרו בה בהראשונים ז"ל, כאשר נבאר בע"ה להלן.

ואמנם כבר נהגו כל בית ישראל מעולם להלכה ולמעשה להחמיר כמו שתיקן רש"י ז"ל שלא לאכול שום עוף אלא במסורת, אע"פ שיהיה לו כל ד' סימני טהרה, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' פ"ב סעי' ב') וז"ל, ואם ידוע שאינו דורס, יש שלשה סימני טהרה בו, ואע"פ שיש לו ג' סימנים אלו, אין לאכלו, לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אלא א"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור. ע"כ לשון המחבר, וכן בסעיף ג' יש אומרים שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז, בידוע שאינו דורס, ומותר באכילה אם יש לו שלשה סימנים בגופו! הגם - ויש חומרים שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור (בארוך כלל כ"ו ובתא"ו כט"ו), וכן נוהגין ואין לשנות:

הרי מבואר דנהגו שלא לאכול שום עוף אף שיהיה לו כל ד' הסימני טהרה, ג' סימנים שבגופו וגם מוחזק לן שאינו דורס, אעפ"כ חיישינן שמא הוא דורס ולא אדעתן, ואע"פ שבגמרא מבואר להדיא בדיקת סימנים לכל דעה ודעה כדאית ליה, אין אנו סומכים על בדיקה, בלי מסורת. ובקונטרס שלפנינו, אשתדל לבאר חומרת הדבר ע"פ עיקרא דדינא לפי סוגיית הש"ס והפוסקים.

¹ וראיתי להרב בוקוולד שליט"א [לי"ז אלול] שהמציא לחלק בין אווזים שאין להם אלא ב' סימני הגוף ולכן קפיד אמסורת כל אווז בנפרד משא"כ תרגול שיש להם ג' אינו צריך מסורה לכל מין, אמנם מכיון דהמחבר וגם הרמ"א איירי כשיש להאווז ג' סימנים ואעפ"כ הוצרכו תוספת דסימני אווז ומסורת הרי שלעולם הכל שוה.

א.

ג' סימני טהרה שבגוף - וטומאת הדורס

האם סימנים סיבה ומדאורייתא - או סימני בדיקה בעלמא - וכן יש לדון בדורס

איתא בחולין (נט.) **מִתְנִי'** : סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים כל עוף הדורס טמא, כל שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף טהור, ר' אלעזר בר' צדוק אומר כל עוף החולק את רגליו טמא. ובחגבים כל שיש לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרצולים וכנפיו חופין את רובו רבי יוסי אומר ושמו חגב.

בביאר המשנה **דכל עוף הדורס טמא**, וכל שיש לו אצבע כו' טהור, יש לדון למה נתחלק לב' בבות, דיש לפרש שבבא דרישא כלומר סימן של דורס, חלוק הוא מג' סימנים של הסיפא, כי הוא כלל מוצק ומוכרח, ואולי עוד יותר שהוא גם סיבה - כלומר שזו סיבת הטומאה, משא"כ שאר הג' סימנים הם רק סימנים ואינם הכרח, ולפי"ז יהיה המשך המשנה כל שיש לו אצבע וכו' טהור, שסימנים אלו הם סימני טהרה להאינו דורס, או עוד יותר מזה שהם סימנים להודע שאינו דורס ולכן הוא טהור.

או יש לפרש שדריסה אינו אלא סימן א' מתוך ד' הסימנים של עוף הטהור והטמא, ומה שחילקם המשנה לשני בבות הוא משום שדריסה הוא סימן שלילי בטהרה, ולכן כתבו כסימן חיובי בטמא, ואח"כ כתב ג' שהם שלילי בטמא ולכן כתבם באופן החיובי בטהור.

והנה **רש"י והרמב"ם** ביארו סיפא דהמשנה כל שיש לו אצבע יתירה כו' דקאי ארישא כלומר אם הוא אינו דורס אז כל שיש לו אצבע יתירה כו' טהור. הרי דס"ל דחלוק כלל הראשון מכלל השני, דכלל הראשון מוכרח, והכלל השני בא רק אחריו, שיש סימנים אשר על ידיהם נוכל לטהר האיני דורס.

גם ראינו בהרבה ראשונים ז"ל לשונות שמפרידים בין דורס לשאר ג' סימנים, וכלשון המאירי (ס:) **שאין אחר הדריסה כלום**, וברשב"א (סא.) **אבל ידוע שדורס ודאי טמא**, דהא כל הדורס טמא כדקתני במתני', ואע"ג דר' חייא מבנין אב דנשר גמיר לה והלכך היה מן הדין שאפילו דורס טהור כיון שאינו דומה לנשר בארבעה סימנים. י"ל שכך היתה קבלה בידן של חכמים שאין לך בכל העופות הטהורין דורס כלל. וכן עוד לשונות ראשונים המוכיחים שא"א לעוף טהור להיות דורס, כאשר יתבאר להלן, וכלשון הב"י (סימן פב בדעת הרמב"ם) **שזה יתד קבועה שאין לך דורס שיהיה טהור**.

ולפי דבריהם יש לדון האם כלל זה הראשון הוא גם **סיבה** או אינו אלא כלל.

אבל **התוס'** דעתם שלא קאי סיפא ארישא כלל אלא כל בבא סימן לעצמו, להודיע שיש ד' סימני טומאה וטהרה, ומה שחילקם המשנה לשני בבות הוא משום

שדריסה הוא סימן שלילי בטהרה, ולכן כתבו כסימן חיובי בטמא, ואח"כ כתב ג' שהם שלילי בטמא ולכן כתבם בנפרד באופן החיובי בטהור, כנ"ל.

אלא שגם לצד זה שהם כולם ד' סימני טהרה וטומאה שווים באותו משקל, עדיין יש לדון האם הסימנים הם **סיבה** שע"י **נאסר** או **נטהר** העוף, או שהם רק סימנים לבירור לדעת האם העוף הוא מכ"ד העופות הטמאים או לא. כדלהלן.

ובגמ' (ס:) סימני העוף לא נאמרו: ולא והתניא נשר (סא.) מה נשר מיוחד שאין לו אצבע יתרה וזפק ואין קורקבנו נקלף ודורס ואוכל טמא אף כל כיוצא בו טמא תורין שיש להן אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף ואין דורסין ואוכלין טהורין אף כל כיוצא בהן טהורין. אמר אביי לא נאמר פירושן מדברי תורה אלא מדברי סופרים [פירש"י - לא נתפרשו הסימנים ממש צורה אלא מדמנה תורין צטחורין וכני חיתנהו זהו ומנה נשר צטמאין וצחרצעה סימנים הללו הן חלוקין ש"מ הן הן סימני טהרה:].

הנה אע"פ דמשמע מסוגין דהסימנים דאורייתא, מ"מ גם לאחר ביאור אביי עדיין אינו ברור אם הם דאורייתא ממש, או הם סימני החכמים לבדוק בהם ואסמכוהו אקרא, וכדמשמע מלשון הרמב"ם (מאכלות אסורות פרק א הל' י"ד) מי שאינו מכירן ואינו יודע שמותיהן בודק בסימנים אלו **שנתנו חכמים** כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא מאלו המינים וטמא. משמע להדיא מדבריו שאין הסימנים אלא בדיקה שנתנו חכמים², וכן מלשון הטור (יו"ד סימן פב) סימני העוף לא נתפרשו אלא שפירש הכתוב עופות טמאין וטהורין ובמה שחלוקין טהורים מהטמאים **עשו חכמים סימני טהרה** והם ד' דברים. שוב משמע להדיא דחכמים עשו אותם, ולא למדו מדין תורה ממש, ואינה אלא אסמכתא.

ואמנם שבהמשך הגמ' [שם] **תני רבי חייא, עוף הבא בסימן אחד** {של טהרה} **טהור** לפי שאין דומה לנשר נשר דלית ליה כלל הוא דלא תיכול הא איכא {עוף} דאית ליה חד תיכול, כו'.

מלשון לא תיכול דאית ליה חד תיכול משמע **שהם הם הסיבה** לטומאה ולא תיכול, או לטהרה ותיכול. ואמנם לפי המבואר במשמעות הפוסקים כנ"ל דאינם אלא סימנים דרבנן, נפרש - דודאי התורה כתב כ"ד עופות **כדי להודיענו מהם מה שמותר**, והיה לו להביא הטהורים אלא שהביא הטמאים בהיותם מועטים ומהם נדע הטהורין³, וקבלו חז"ל באסמכתא דבתוך הודעת התורה לידע הטהורין, נטמן גם סימנים **איך לדעת ולהבחין ביניהם**, ופירשוהו שממה שאמר הכתוב נשר הודיענו סימני טומאה שבד' סימני טומאה לא תיכול אבל אם יש רק ג' סימני טומאה וחד טהור תיכול.

² ולא השתמש בלשון 'מדברי סופרים', כדרכו בכל מקום שהוא לימוד מדאורייתא, ובפרט שלשון הגמ' הוא פירושן מדברי סופרים והוא ז"ל שינה וכתב נתנו חכמים.

³ וכמאמרם ז"ל חולין סג:) תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמה טמאה מרובה מן הטהורות לפיכך מנה הכתוב בטהורה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעופות טהורין מרובין על הטמאין לפיכך מנה הכתוב בטמאין.

אלא שבכמה מקומות **בהתוס'** משמע דס"ל שהם לימודים ממש, שכתבו, לפי מה שרצו לפרש (נדה נ:; ד"ה תרגולתא) דהנולד מהביצה יקבל הנולד דין לעצמו, וז"ל, הזכר אסור **לפי שאין לו סימני טהרה** ולא שרי מטעם כל היוצא מן הטהור טהור שהרי האם לא ילדה האפרוח אלא ביצים הטילה והאפרוח מעפרא קא גדיל **ונאסר ממילא ע"י סימני טומאה** עכ"ל, מבואר דס"ל דאין הנידון ה'שם והמין' הטמא, אלא תלוי בעוף זה שלפנינו ובסימניו הפרטיים. והזכר שנולד עם סימני טומאה טמא והנקיבה שנולדה עם סימני טהרה טהורה, הרי דס"ל דהסימנים הם סיבה ממש לטהר או לטמאות.⁴

גם לענין דורס משמע בסוגיין דס"ל להתוס' דאין בינו לבין ג' סימנים האחרים ולא כלום אלא היא סימן מד' סימני טומאה וטהרה שאם יש בהם כענין הכ"ד עופות נאסר ואם לאו טהור, ולפי"ז יתכן טהור הדורס דכיון דאין כמוהו בסימני בכ"ד הטמאים, הרי הוא טהור, שהרי נתקשו התוס' בתרגולתא דאגמא להעמידה שאין לה אלא סימן אחד ולכן התיירו ולבסוף נודע שהיא דורסת והחליטה לפרס ואיירי שהיו סמוך לערות דחשינן לה, ופשוט שכל זה דוחק דאיירי סמוך למדבר ושנאסר 'תרגולת' משום פרס, - ואילו סבירי להו שכל דורס ביוצא מן הכלל טמא, לא היו צריכים לכך, אלא נאסר כיון שנודע שהוא דורס וטמא. וכן כתב להדיא הבעל המאור כאן שכתב [בריש דברין] שלפי דעת חכמי דור הקודם יתכן עוף טהור **הדורס**, דמדאינו דומה להכ"ד טמאים בסימניהם, טהור, ואע"פ שאמרו כל עוף הדורס טמא, היינו כלל ויש יוצא מהכלל. מבואר שדעתם שהכל תלוי בסימנים הנאמרים.

ואמנם שבדעת התוס' יתכן שיש משמעות דס"ל שכיון שידעה תורה המציאות וקבעה ד' סימנים אלו א"כ א"א שיהיה עוף שיש לו ג' סימני טהרה וידורס, ואין כזה מציאות בעולם ולכן העמידוהו בסימן אחד. אמנם לפי"ז עכ"פ מוכרח דס"ל דלא דמי דורס לשאר ג' הסימנים, דבהם יכול להיות בעולם טהור בסימן אחד או שתים או שלש, ויכול להיות טהור בלי זפק וכן בלי קורקבן נקלף, וכן בלי אצבע יתירה, וא"כ צ"ע מנין להו להתוס' שלא יוכל להיות לו ג' סימנים והוא דורס, והוא טהור, וכמו שכתב הרז"ה. ואם נפרש כנ"ל בתוס' יהיה מבואר מדבריהם שהסכימה דעתם שדורס הוא סימן טומאה וודאית, דלא כשאר סימני טומאה, עד שחשו מלמימר שיוכל להיות עוף דורס טהור, אע"פ שיהיה לו סימנים אחרים באופן שאינו דומה לשום אחד מכ"ד טמאים.⁵

ולפי"ז אם נימא כנ"ל שסבר ר"ת, שתי הנחות הא' שדורס הוא בהכרח טמא, הב' שאפשר לסמוך על ג' סימנים ובכך א"א שיהיה ג' סימנים ודורס, מסתבר שתהיה החלטתם זו לשיטתיהו דס"ל דהסימנים קובעים היתר ואיסור ואינם רק

⁴ ואפילו ננקוט בסימני בהמה ודגים שאינם סיבה אלא סימנים וכענין דדנו בו אחרונים, כאן הסימנים הם סיבה, כי היא מה שחז"ל קבעו כוונת הכתוב ליתן סימני טומאה וטהרה, והם הקובעין האיסור וההיתר.
⁵ ובתוס' הרא"ש סא: ד"ה מכדי וז"ל הקשה רבינו שמשון מקוצי לפ"ה ולפרי"ח דמפרשי דקרבנו נקלף הוא סימן החדש היכי מצינן למימר דאית נשר לטהר עוף הבא בסימן החדש, כיון דקרבנו נקלף ע"כ הוא דורס, {דהרי אין בו ב' סימנים} וכל עוף הדורס טמא. עכ"ל, מבואר דפשיטא ליה דעוף הדורס טמא אע"פ שאינו מכ"ד עופות.

סימנים לזה, ולכן כאשר קבעה תורה ג' סימנים לטהרה ע"כ אינו גם דורס כי יהיה סתירה בסיבות הטהרה והטומאה סותרות וזה א"א.

אמנם אינו מוכרח ששאר הראשונים או הפוסקים, שפסקו כרבינו משה בן יוסף, שדעתם שבג' סימנים הוא טהור לאכלו, שישברו כמוהו לענין זה שהסימנים הם סיבה. כי יתכן שיסכימו דעתם כהרמב"ם והטור שג' סימנים הם סימן בדיקה בעלמא שמותר לאכלו על ידם, אבל אינם סיבה מוכרחת. משא"כ לענין דורס יתכן שיסכימו שבוודאי כל עוף דורס טמא כלל מוצק, ודלא כהר"ה בהבנתו דעת חכמי הדור. ומצד שני יסכימו לדעת הר"ה שהוא דבר שבאפשרות שיהיה דורס אע"פ שיהיה לו מעתה סימנים בדומה לכ"ד הטמאים, ובהיותו דורס הוא טמא בניגוד להבדיקה המטהרו. וא"ת הרי העוף נאכל בג' סימנים, ואם יכול להיות דורס וטמא ניחוש ליה, י"ל דודאי סימנים נאמנים הם ואין לחוש שדורס, כי אין דבר זה שכיח ואין לחוש לה כמו שאין לחוש לפרס ועזניה אלא להסמוך ליערות. אבל כאשר יתגלה לפנינו ביוצא מהכלל שדורס הוא נחליטו לטמא ודאי.

ויש לדייק כן מלשון הב"י שכתב (סי' פ"ב. ד"ה ומ"ש אבל ר"ח) **דמסתמא מחזקינן ליה באינו דורס כיון שיש בו כל שלשת הסימנים וכדברי ה"ר משה ב"ר יוסף**. עכ"ל, הרי דס"ל אפילו לדעת רבינו משה ב"ר יוסף הכל תלוי באינו דורס, וכיון שיש לו ג' סימנים **מסתמא ומחזקינן** שאינו דורס. וגם לשון הרמב"י בעצמו משמע כן שכתב (בעל המאור חולין דפי הרי"ף כא.) **אין אתה צריך לחזור אם הוא דורס כי בידוע שאינו דורס ואין לחוש לו לפי שכל ד' סימני טהרה יש לו**. וז"ל מגיד משנה (מאכלות אסורות פרק א) ודע שנראה מן המשנה והגמרא שכל עוף שיש לו ג' סימני טהרה אע"פ שאין ידוע אם דורס אם לאו טהור **שאין להסתפק שמא דורס** הוא דודאי לא דריס, עכ"ל. ומלשונם שכתבו שמהג' סימנים מוכיח שאינו דורס ושוב אינו חושש לדורס, וכל כי האי לישנא, מבואר דס"ל דאילו היה דורס היה טמא אלא דכיון דיש לו ג' סימנים שוב אינו חושש לדריסה כלל⁶, דמסתמא מחזקינן ליה באינו דורס וכלשון הב"י הנ"ל.

ובזה יתבאר חששת רש"י בכל עוף דילמא דורס הוא - לכו"ע

ובזה יובן שאע"פ שרוב הפוסקים נטו לדעת הרב משה ב"ר יוסף, משום שנבדקו עופות במציאות הנראה לעינים ומצאו הדברים מסכימים עם פירוש. מ"מ חשו לדברי רש"י שלעולם יש לחשוד לדילמא דורס הוא, דלהלכה סבירי לן דעיקר הקובע טומאה הוא דורס ואע"פ שנתנו הסימנים ודאי כדי לסמוך עליהם להלכה ולמעשה, מ"מ יש יוצא מהכלל, והסכימו לחשוש לה משום מעשה שהיה.

⁶ והנה הרמב"י כתב [שם] וכן הוי יודע שאין שום עוף דורס אלא מכ"ד עופות טמאים והכללות השנויין במשנתנו כללים גדולים וחזקים שרירים וקיימים הם אף למי שאינו בקי בהן ובשמותיהן ולא אמרי' בכי הא אין למדין מן הכללות שהרי לסימנים נאמרו ואם אינן כללות הראויין ללמד מהן אינן סימניו וכיון שנאמרו לסימניו אנו למדין מהן כי כל עוף הדורס טמא שאין שום עוף טהור דורס וכל שדורס בידוע שהוא טמא ולוקין עליו כדמפרש רשב"ג בברייתא וכל שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שהוא טהור כלומר אין אתה צריך לחזור אם הוא דורס כי בידוע שאינו דורס ואין לחוש לו, עכ"ל, הנה אע"פ שקבע וחזר וקבע שאם יש לו ג' סימנים בידוע שאינו דורס, מ"מ נתן מקום ואמר שאין לחוש לו, אבל בענין הדורס הסכים שכלל זה אין לו יוצא מן הכלל אלא ברור לו דדורס טמא ולוקין עליו.

ומבואר דעתם [שהוא מבואר מלשון כל הראשונים כנ"ל] דעיקר הנידון בכל מקום הוא אם הוא דורס או לא, והוא היסוד לטומאה וטהרה, ומכיון שא"א לברר הדבר בהוכחה חיובי גמורה, ורק בבדיקה השלילית כלומר שלא ראינו אותו דורס, לכן ניתנו סימנים אלו דהרי מנה התורה אלו שכל המכיר בהם ידע שמי שאינו מהם טהור, שהרי לכך מנאם התורה לדעת ולהוכיח מהן בהיותם מועטים שכל שאינו מהם אינו דורס וטהור. ולמדו חכמים מתוכם מה הם סימנים שנתן התורה שאפשר לסמוך עליהם לדעת שאין העוף הבא לפנינו דורס והוא טהור. אבל יתכן יוצא מן הכלל ובכן אם למעשה נתגלה לדורס טמא הוא, וכלשון הרמב"י עצמו שכתב 'דכל שהוא דורס בידוע שהוא טמא ולוקין עליו'⁶.

וכן מבואר **להדיא בש"ך** (סי' פ"ב ס"ק ד) על הא דכתב המחבר **יש ג' סימני טהרה כו'**. כלומר שיש בש"ס ופוסקים ג' סימני טהרה ומדינא שרי בג' סימנים הללו אפילו אינו ידוע אם דורס אם לאו וכן אפי' בסי' א' כשידוע שאינו דורס ולדעת קצת פוסקים צריך שיהא אותו הסימן שקורקבנו נקלף כמבואר כ"ז בדברי הפוסקים והמחבר קיצר בדבר ולא בא אלא לומר שיש ג' סימני טהרה ואפ"ה אנו נוהגים לאסור אף שאינו דורס מ"מ איכא למיחש שמא ידרוס פעם אחרת אא"כ חרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז ויש לו עוד ג' סימני טהרה אז סמכין דלא דריס וטהור ודו"ק: עכ"ל מבואר דס"ל דגם המחבר דעתו נוטה לדעת הרמב"י דסגי מדינא בג' סימני טהרה ואעפ"כ ס"ל דלמעשה אין לסמוך על זה אלא במסורה או בהוספה דחרטומו רחב כו'.⁷

עוד כתב **בתוס הרא"ש** (סב:) הלכך פסק רש"י דאין עוף נאכל אלא במסורת **כי אין לעמוד על הסימנים**, עכ"ל, ויתבאר כנ"ל שאין להעמיד הלכה למעשה לאכול ע"י סימנים, או יהיה כוונתו שאי אפשר לנו לעמוד אסימנים כי אין אנו מכירים ובקיאין בסימנים, ולסמוך עליהם לטהר. ואיך שיתפרש הוסכם בראשונים שאע"פ שהעוף מותר בסימנים להלכה, הרי למעשה אין לסמוך עליהם דחיישינן לדורס, ולא סמכין אלא אמסורה בלבד.

ב.

האם פרס ועזניה דורס - וישוב בדעת הרמב"ם

ולפי זה אינו רחוק לומר דגם **פרס ועזניה דורסים הם** כי הרי זה עיקר היסוד לטמא, וכפתיחת המשנה כל עוף הדורס טמא, (וכפי שביארנו, שזאת הוא טומאתו), **ומה שאמרו שפרס אינו דורס** פירושו **שא"א להבחין בו דריסתו**, ונמצא שאין לו

⁷ **והנה הש"ך** עירב דעת הרמב"י עם הרמב"ם והגאונים שהדין עם כולם, [וצ"ע איך תווד ביניהם], והמחבר פסק להחמיר על עיקר הדין להצריך מסורה. **אבל הגר"א** לא ס"ל לתווד ביניהם אלא כתב שהמחבר חש לכל הדעות ולכן לענין ג' סימנים לא סמך על הרמב"ם והגאונים דסגי בסימן אחד, וכתב סתמא דיש ג' סימנים כדעת רוב הפוסקים ועל מה שהצריך המחבר מסורה כתב שהוא משום שחש לדעת הרמב"ם והגאונים ורש"י, עיי"ש. **ודע מדבריו אין כל הכרח דלהלכה נקטינן לסמוך דלדינא סגי בג'**, שהרי המחבר חשש מדינא גם לדעת רמב"י וגם לדעת הרמב"ם ורש"י, וגם הגר"א לא הכריע בזה ומשמע דמסכים עם המחבר בזה. ומה שכתב בהעתיקו דעת רמב"י דסגי בג' שהוא דעת **רוב הפוסקים** אינה אלא העתקה מלשון הראשונים המ"מ והשלטי גבורים, בעלי דעה זו שכתבו שהוא דעת רוב הפוסקים כלומר אחרוני הראשונים.

סימן דורס, כי אין דריסתו ניכר לקבוע עי"ז טומאתו.⁸

ולפי"ז י"ל עוד דמהא דלא ידעו חז"ל להבחין בפרס ועזניה מי מהם האיננו דורס, ומי מהם דורס אלא שיש לו סימן טהרה אחד, ובודאי שכך קבלו (כמו שכתבו התוס' קבלה מנח) ותמוה שבדיוק זה נשכח ונתערב להם לחכמינו ז"ל, אשר על כן יש לפרש שזו גופא חלק מהקבלה, דשניהם סמוכין להיות אינם דורסים להדיא אלא שאחד מהם יש לעמוד עליו והשני א"א לעמוד עליו, וכן י"ל בהסימן האחד שיש להם שקשה להבחין ביניהם, ולמשל שלשניהם יש זפק אלא שהוא משונה ואינו ידוע של מי נקרא זפק, ושל מי לא, [כמו שכתבו התוס' לענין מחלוקת ר"א וחכמים בסינונית], וכן באצבע וכן בקליפת קרקבנו וכענין שמונה ספיקות, ואמנם זאת קבלו דלחד ניכר עכ"פ דריסתו קצת, וגם לו סימן אחת יותר ברור ואולי לפעמים ברור ממש. ולכן בעוף הבדוק שאינו דורס עדיין יש לחוש לפרס [או עזניה], וגם ביש סימן אחד יש לחוש לעזניה [או פרס].

וכתבתי כל זה כדי ליישב בזה מה שתמהו כל המפרשים בפליאתם על **הרמב"ם** שכתב דכאשר הוא בחזקת אינו דורס ויש לו עוד סימן אחד דטהרה אינו חושש אלא לפרס ועזניה וכיון שאינם בישוב אין לחשוש להם. ותמהו דמוכרח מחז"ל דאין לפרס שתים אלא או אינו דורס, או דורס והסימן האחד הוא סימן אחר, וא"כ איך כתב שהבלתי דורס וסימן אחד חושש לפרס. ולא מצאנו מנוח עם כל הפירושים שנאמרו בזה.⁹

ולפי מה שכתבנו נחא דאע"פ שהעזניה דורס ואפשר לעמוד על דריסתו, מ"מ קרוב הוא לפרס שא"א לעמוד על דריסתו כלל, מעתה הבא לפנינו ואין ניכר דריסתו עדיין יש לחוש להם, אע"פ שאין לחוש לדריסת כ' אחרים, משום דניכר להדיא דריסתם. ולכן הבא בסימן אחד חושש לפרס ועזניה אע"פ שמוחזק לאינו דורס, והא דלא חיישינן להו הוא משום שאינם בישוב. [אבל הבא בשנים חושש לעורב אף אם אינו דורס שהעורב נמי אין דריסתו ניכרת וכבר תמה רש"י היכן דריסתו של העורב, ולא הביאו הרמב"ם י"ל דס"ל דהיום אין מי שמכיר בהם, ולכן גם אמימר כבר לא אמרה, ושאר כל הטמאים דריסתם ניכרת ואין לחוש להם אם בדק ואינו דורס]. **והוא ביאור קל ונחמד לענ"ד בדברי הרמב"ם** והוא בקירוב למה שנדחקו כל המפרשים בתירוציהם אלא שהם נשאר דחוקים מאד, ולפי דברינו הוא בלי דוחק כלל.

⁸ וכעין זה כתב המאירי (סא.) וז"ל, אלא שבת היענה מתנגדת בה שאינה דורסת ואי אפשר שלא להיותה אותה שהוזכרה בתורה שהרי סימן נתנו לה שאוכלת זכוכית וכן מצאנו בשלנו אלא שאפשר שאף **תכונת הדריסה נעלמת** וכן מפני שהיא כואבת שיוצאת ממקומה ושמה במקומה דורסת. עכ"ל. ואנחנו כוונתינו לפרש שפרס הוא דורס נעלמת ממש עד שא"א לעמוד עליה בדריסתה כלל.

⁹ עיין **ריב"ש** שפירש דיש לפרס אחת בגופו מלבד אינו דורס וכבר הקשו עליו הל"מ מהא דבגמ' איתא להדיא שאין להם אלא אחת, ולעורב שתים, והלחם משנה רצה לפרש דהם ספק דורסים ויש להם עוד אחת וגם זה תמוה דשלא בישוב נסתפק בעורב שיש לו ג"כ ב' וצ"ל דיש לו ב' בגופו וזה אין לו רמז לפי דעתו שהוא מפרש בדעת הרמב"ם שכולהו מהדר בהו תלתא שהדריסה אחד מהם א"כ ה"ה בעורב יתכן דריסה חד מהם. **והפרישה** מפרש דהרמב"ם איירי באינו ודאי בלתי דורס, ואמנם אין לשון הרמב"ם משמע כן שהרי כתב להדיא שאין בכל אלו המינין האסורים מין שאינו דורס ויש בו אחד משלשה סימנים אלו חוץ מפרס ועזניה הרי שכתב שפוי"ע אינו דורס ולא שפוי"ע דורס וחיישינן שגם זה דורס, ולכן לענ"ד הרב המגיד דחה ביאור זה.

דעת המהרש"ל והש"ך

עוד ראיתי שהתפשטה לומר שהמהרש"ל והש"ך שהביאו פסקו כרבינו משה בן יוסף והרמב"ן, וכמעיקר הדין, ולא בעי מסורת¹⁰ ולענ"ד אינו בדקדוק כלל כדלהלן:

דהנה בים של שלמה (חולין פרק ג אות קיג) האריך לבאר כל השיטות וסיים אף שמהר"ם חשש להחמיר כפי ריב"ם (ורש"י להצריך מסורה בג' סימנים), חומרא יתירה היא, ולכן כל עוף שאין אנו מחזיקים בו לאיסור, אם יבא בג' סימנים מותר, ובחזקת שאינו דורס הוא, וכן דעת הרשב"א כו', אבל הבאים במקצת סימנים כו' אינן נאכלין אלא במסורת, ומ"מ אפי' יש מסורת על העוף שהוא כשר אם ראינו שדורס מטרפינו, **עכ"ל**. ולהלן באות קטו, **בסיכום** שבראשית הסימן כתב בזה"ל **ואם העוף הנאכל במסורת** אם שוב רואין בו שדורס אסור, אבל אם יש בו ג' סימני טהרה אפי' שראינו שדורס אינו אסור עכ"ל. והנה מזה הלשון ברור שיש לומר שהוא המשך אחת וקאי על ההוא שיש לו מסורת דאם באותו העוף הנאכל במסורת יש בו ג' סימני טהרה אינו חושש אף לדורס, אבל אין מכאן הוכחה שהקיל בדורס עם ג' סימנים בלי מסורת, ובפנים כתב וז"ל, ונר' **אע"ג דעוף נאכל במסורת**, אם שוב אנו רואין בו שדורס, או יש בו סימני דריסה, א"כ חוזר לסורו, ואיתגלי בהתייחה, שמסורת בטעות היתה, **אבל לפי מ"ש בראיות חזקות היכא שיש לו ג' סימני טהרה ששוב אינו דורס, אפי' אם ראינו שדורס, אמרינן שינוי הוא**, כמו שמצינו שינוי ב'ארי' שלפעמים אינו דורס, כך אמרינן נמי בהאי עופא, כדי שלא לסתור דברי התלמוד ודברי הגאונים, שברור כשמש לפי דבריהם היכא שיש לו ג' סימני טהרה שאינו דורס כלל וכלל, א"כ מוכרחין אנו לומר שמקרה הוא, אבל צריך לדקדק ולעייין בו היטב אם הג' סימנים של טהרה סימנים ממש בהווייתו, וכו', עכ"ל, **שוב יתפרש היטב דרך עם מסורת הקיל בדורס**.

והש"ך בהעתיקו דבריו לא הזכיר מסורת שבדבריו כלל וכתב (סי' פב ס"ק ח) וז"ל ד"ה אם יש לו ג' סימנים בגופו. ומהרש"ל שם פסק דלעולם מהני ג' סימנים לחוד דאז ידוע שאינו דורס וא"צ לחזור שוב אחר שום סי' אפילו האידנא רק שידקדקו היטב בהג' סימנים דהיינו שיהיה לו זפק כצורת שאר זפקים ולא יהא משונה בתוארו אבל אין לדקדק בקטנותו דמ"מ זפק הוא ואז אפי' ראינו שדורס אינו כלום דאמר' שינוי הוא עכ"ד **ולפע"ד אין להקל כ"כ**: עכ"ל הש"ך.

והנה קשה לומר שהש"ך עמד על דעת המהרש"ל שהקיל בדורס גם בלי מסורת, דבשלמה אילו הסכים עמו, שפיר, יתכן דסבר דגם המהרש"ל ס"ל הכי, אבל מכיון שחולק הוא עליו וכמעט תמה עליו שיקל כל כך, א"כ ממנפ"ש אם דעת הש"ך שביחד עם מסורת עכ"פ אפשר לסמוך על דברי המהרש"ל, א"כ לא נאות עשה

¹⁰ אמת שבשו"ת בית שלמה (יו"ד קמ"ד), כתב כן, וכנראה על פיו נשתרבו הדבר, אמנם המעיין שם יראה שלא העיז לסמוך על זה וכתב **שבוודאי חלילה וחלילה להתיר נגד הרמ"א והמנהג הפשוט עכ"ל**, ומדלא סמך על זה והביאה רק כסניף בעלמא לא דק היטב ולא עיין אחריו, כי אפילו בלי הש"ך אפשר להביא רוב הפוסקים שס"ל כרמב"י כסניף של היתר, ופשוט.

להחשיד המהרש"ל שהקל בזה, שהרי המהרש"ל אמר הדבר עם מסורת וגם דעת הש"ך מסכים לה, ואיך יחשוד להמהרש"ל שהיה אומר כן גם אילו לא היה מסורת, ולקנטרו בדבר שלא אמר. ואם דעת הש"ך שאפילו במסורת אין להקל בזה, וזה הוא האמת כי הרי חולק על המהרש"ל והמהרש"ל במסורת איירי, א"כ למה לא הביא המהרש"ל כלשונו דאיירי להדיא עם במסורת ולחלוק להדיא שגם בזה אין להקל.

אשר על כן מוכרח מזה שדעת הש"ך דהא בהא תליה, דאם סמכין על ג' סימנים שודאי אינו דורס, ואפי' נראיהו דורס נחליט שהוא בשינוי, שוב דברי המחבר דהצריך חרטום כו' [וכ"ש הרמ"א שהצריך מסורה] מיותר, אבל כיון שדבר זה אין להקל כ"כ וא"כ כאשר למעשה נראיהו דורס נטרפיהו, א"כ שוב אין להתיר ג' סימנים אלא בחרטום רחב כו', דסוף סוף דילמא נראיהו אח"כ דורס כמעשה דתרנגולתא דאגמא. וכמבואר להדיא דעת הש"ך בתקיפות עד שכתב בסימן פ' שאין שום צורך להאריך בדיני העופות דבין כך אין עוף נאכל אלא במסורת, וזה ברור בע"ה.

ומה שלא חלק הש"ך על עצם דברי המהרש"ל שאפשר לסמוך על ג' סימנים, בלי מסורת, פשוט שבוודאי לא יחלוק עליו בזה כי כן הוא מעיקר הדין לכל המפרשים לא מבעיא לשיטת ר"ת ורמב"י אלא אפילו לדעת רש"י כמו שכתב רש"י להדיא בסוגיא דאגמא אלא שתיקן שלא לאכול. וממילא א"א לחלוק על המהרש"ל בזה שלא הקפיד על תיקון רש"י. אלא שלא בשביל זה הביאו, לומר שגם הוא מסכים עמו שאין חיוב למסורה, אלא הביאו להיותו סניף להמחבר שיספיק חרטום ולא יצטרך מסורה כהרמ"א.

ובזה יתבאר שאם כוונתו היתה להסכים עם המהרש"ל שאין צורך במסורת למה לא הביא הש"ך דבריו אלו לעיל על הא דהצריך המחבר בסעיף ב' **מסורת** גם עם ד' סימנים, **ששם בס"ק ד'** הסביר דעת המחבר שיש בשי"ס ופוסקים ג' סימני טהרה ומדינא שרי בג' סימנים הללו כו' **ואפילו הכי אנו נוהגים לאסור** בלי מסורה כו' אלא א"כ חרטומו רחב כו' ודו"ק עכ"ל, והיה לו לסיים שהמהרש"ל חולק וסומך אג' סימנים בלי מסורת ושהדין עמו. ומדלא כתבו שם אלא המתין עד סעיף ג' אדברי המחבר שם, שכשיש בנוסף לג' סימנים גם חרטומו רחב טהור, וכתב שגם המהרש"ל אינו מצריך מסורה, אלא עומד איתן ובטוח על ג' סימנים עד שאפילו ידרוס יטהר, ולא הצריך אפילו חרטום רחב ופליג עליו שאין להקל כ"כ, דאין סימנים ודאין כ"כ, וממילא שיש לחוש לדריסה ולהצריך חרטום רחב עכ"פ, [ולהרמ"א גם מסורה].

יוצא מדברינו ב' דברים - הא' שהש"ך חולק על המהרש"ל גם עם מסורת דהיכן דראינו אותו דורס טרפינן ליה.

(מיהו היכן שכבר יש מסורת של שנים מרובים י"ל שבזה יש לסמוך, דודאי אין זה אלא אקראי בעלמא וכדברי המהרש"ל, ובזה שמענו שיורו הרבנים להקל, ויש סברא לקבל דבריהם היכן שאינו אלא באקראי וכ"ש אם אינו אלא מצד סימני דריסה שחולק לפעמים רגליו אע"פ שכתב הש"ך שגם בחולק רגליו נאסר אף עם מסורת מ"מ בבדיקה של כמה שנים יש להקל. וראה בדברי חמודות (ברא"ש סי' נ"ח, שייט) שכתב שהוא חידוש שיאסור החולק כדריסה עצמה ממש).

וב' דמה שהביא הש"ך דעת המהרש"ל דוקא ביחד עם חידושו שאפילו ידרוס לא חיישינן ליה, הוא כדי לפלוג עליו בכולה כאחת, שאין לסמוך על ג' סימנים כוודאי אינו דורס, ובכן יש מקום לחשוש לדורס וא"כ שוב יש להצריך חרטומו רחב ולהרמ"א מסורת דוקא. אע"פ שמסכים עמו דמעיקרא דדינא דגמרא סגי בג' סימנים כמו שכתב בעצמו לעיל בס"ק ד', אלא שמ"מ חיישינן ומצרכינן מסורת.

סוף דבר פסק הש"ך דאע"פ שיש מסורת וג' סימנים אם הוא דורס אין להקל, ומבואר שוב **שדורס אינו כשאר סימנים אלא הוא סימן טומאה וודאית**, ואינו עוזר מסורת ולא שום סימנים להכשיר הדורס. [ולא עוד שאפילו המהרש"ל ס"ל דדורס הוא סיבה וודאי שכל דורס טמא ולא מהני לטהרו במה שאינה דומה לנשר ושאר כ"ד בסימנים, אלא דס"ל דנוכל לומר שהוא באקראי, כמבואר בדבריו דאמר"י שינוי הוא, וס"ל דבצירוף מסורת וג' סימנים שוב ליכא למיחש אפילו ראינו אותו דורס, ומדבריו מבואר דודאי כל שראינו אותו דורס והוא באמת דורס וכגון שהוא מתמיד בזה עד שא"א להגיד שהוא שינוי ובאקראי, ודאי מטמאין ליה עם כל סימני טהרה שיהיה לו, וכלשון המאירי אין אחר דריסה כלום. ולכאורה ה"ה אם שמו כהטמאים דלא מהני לו ג' סימנים אף להמהרש"ל.

ד.

שיטה הנמצא בהתוס' - דביצה אין לה דין היוצא מן הטמא טמא האם הוא קולה - או אדרבה חומרה גדולה

מכיון שהזכרנו שיטת תוס' בנדה (נ:, ד"ה תרנגולתא) דהנולד מהביצה יקבל הנולד דין לעצמו, אציין מה שנראה לי בזה.

הנה התוס' (שם) ז"ל, הזכר אסור לפי שאין לו סימני טהרה ולא שרי מטעם כל היוצא מן הטהור טהור שהרי האם לא ילדה האפרוח אלא ביצים הטילה והאפרוח מעפרא קא גדיל ונאסר ממילא ע"י סימני טומאה ונקבה נמי אין לאוסרה למאן דאסר זה וזה גורם דהא אפרוח לא יצא אלא מן הביצה ומעפרא קגדיל כדפרישית, עכ"ל. והיו כאלו רבני ארץ שרצו להשתמש בשיטת התוס' זו להתיר על ידה, כל מיני תערובת מינים כיון שהאפרוח הנולד יש לו כל ד' הסימנים. **ולאחרונה חלחלי מחלחל, אצל רבנים חרדים, להזכיר רעיונות אלו**¹¹. אשר על כן אומר מה שעם לבי האם התוס' הוא להלכה, והאם הוא קולה או חומרה.

¹¹ ידעתי שהבית שלמה שם (קמ"ד) בתוך פלפולו שנאריך כמה דפים להשואל אב"ד ווארשא דס"ל שכל ש"ז מסרח ואין חוששין לה כלל אם אין להנולד בעצמו סימני טומאה, ובזה בא לתמוה על החתם סופר, והאריך לסתור דברי השואל מכל וכל דבש"ז לא אמר"י מסרח, ובתוך דחייתו תמה על השואל שהיה לו לתמוה על החת"ס בהיוצא מהביצה שהוא דבר מיוסד בתוס' וגם ברמב"ן וכו' כמו שהאריך בפלפולי דאורייתא, ולא היה כוונתו להתיר משום זה, וכבר כתב בעצמו שאין להקל ולא להחמיר על פי דבריהם כי בתוס' חולקין חולק על זה. וכמו כן ברור שאין לתמוה על החת"ס כלל למה לא העלה הדברים להתיר, וכמו שכתבתי מילתא בטעמא שאין מקום לסמוך על היתר זה כלל וכלל.

הנה קודם אציין שכבר כתבנו (באות א) שדעת התוס' אלו הם בהכרח לפי דעתם דס"ל שהסימנים הם סיבה, ולא רק סימן לדעת המציאות. דאילו הסימנים אינם אלא סימן, א"כ לפי רעיון זו שלהנולד מביצה דין לעצמו ואין להגדירו לא אחר האב ולא אחר האם אלא הוא בריה חדשה בלי יחוס, א"כ כל העופות הנולדים מביצה טהורים כי אינם ממין הכ"ד טמאים, וזה וודאי בדוּתא היא. אלא ברור שהתוס' כשיטתם וס"ל דאין טומאה וטהרה תלוי ביחוס אלא בסימנים ממש שהם הקובעים דינו בסימן זה תיכול ובסימן זה וזה לא תיכול, ולכן אמרו שהזכר שיש לו סימני טומאה לא תיכול וטמא, והנקבה שיש לה סימני טהרה לא תיכול. וכבר הארכתי לעיל דאין זה דעת הרמב"ם והפוסקים שמדבריהם מבואר דסימנים הם דין דרבנן, ואינם קובעים אלא הם כללים לדעת האם העוף שלפנינו מן הטהורים או מן הטמאים.

מבואר דלשיטת הפוסקים דאין הסימנים קובעים ורק מודיעים כנ"ל, א"א לסבור כדעת התוס' שהיוצא מן הביצה אין לו יחוס דא"כ כל עוף טהור הוא, ואין עוף טמא בעולם, וגם לא היה בעולם אלא אלו שנבראו מששת ימי בראשית. אשר על כן **להלכה - נתבקע קליפת ביצה של ההיתר שלהם**, מכל וכל¹².

ולא עוד אלא גם **לשיטת התוס'** שהסימנים קובעים וביצה שנולדה נידן ע"פ סימנים בלבד. הנה כל נולד חשוד להיות לו סימני שני מולידיו, ואין בזה כל קביעות איזה סימנים יקח מאביו ואיזה מאמו כי לפעמים יקח של זה ולפעמים של זה וכל אחד מהם למחצה ולשליש ולרביע. וא"כ **כל הנולד מהרכבת הטמא עם הטהור צריך בדיקה בפני עצמו**, וא"א לסמוך בזה מבדיקת מאה הנולדים כי אפילו בדק תשעים ותשע אין זה אומר על האחרון כלום. ובוודאי גם נקרא אתחזק איסורא שהרי בא מהטמא, וא"כ לפי שיטת תוס' זה, יתחייב כל עוף ועוף הנולד בדיקת כל הד' סימנים, הכולל דיצטרך לקבוע בוודאות שאינו דורס. שהרי גם לדעת ר"ת ורמב"י לא יועיל ג' סימנים לקבוע שאינו דורס, כי מה שהם קבעו שכל ג' אינו דורס היינו דכך מנהג העולם שברא הקב"ה ממינים שעשאם הקב"ה, אבל ע"י הכלאה בודאי יכול להיות ערבוב שהוולד יצא עם תכונת דורס אף שירש ג' סימנים. וא"כ לפי מה שנתבאר לעיל (באות א) מלשון רמב"י עצמו וגם מלשון ר"ת וגם מלשון הפוסקים ואפילו המהרש"ל [דלא כהרז"ה בהבנת הדור הקודם], שברור שכל הדורס טמא, א"כ יהיה צורך לבדוק כל אחד מחשש דריסה, דבר שהוא בלתי אפשרי.

והנני שואל אלו שרצו ברוחב לבס, להשתמש עם שיטת התוס' הנ"ל לא רק לחשש אלא ממש מעיקר הדין ולטהר, האם עכשיו ג"כ יחליטו שזה עיקר הדין, וא"כ בבקשה יעשו כן לבדוק כל עוף ועוף בפני עצמו, כמה שנים האם הוא ודאי אינו דורס.

ומענין לענין **אלו החוששין להכלאת המינים וסוברים שיתכן זן מהכלאה**, [ראה מה שהארכנו בזה בקונטרס פולמוס העופות, שלדעתי אין כזה מושג כלל] הרי

¹² ואין ללמוד מחידושים בגמרא שכידוע נאמרו בדרך הלמדנות, ולפטוטי דאורייתא, לפסוק מהם הלכה, אע"פ שנכתבו ע"י גדולי עולם. כי כידוע לא נאמרו חידושים לפסוק מהם, אלא א"כ נבדק הדבר מצד ההלכה והיא מוסכמת לדינא.

לפי דעתם לא יועיל ג' סימנים להוכחה על אינו דורס כלל, דכל הכתוב בתורה שאפשר לבדוק עופות ע"פ סימנים, ולדעת הרמב"י אם העוף יש לו ג' סימנים ודאי אינו דורס, כל זה הוא בעופות שאינם נכלאים, שכן הוא בזנים שברא הקב"ה בעולמו, אבל פשיטא שאם יכליא טהור בטמא יולד הולד במקצת סימני אביו ומקצת סימני אמו וא"כ יתכן שיוולד מי שיש לו ג' סימנים ואעפ"כ הוא דורס. וא"כ יתכן שיעשה זן חדש שכך טבעו מצד הרכבתו. [ויתכן שב' מולידיו הם טמאים אלא שזה היה ממין שיש לו ב' סימנים אלה וזה מב' סימנים אחרים], ונמצא שהזן המוכלא אין לו טהרה בבדיקת ג' סימני טהרה כלל. והנה לדעתם שהם מאמינים לדברי ספרי הגוים שיש כהיום מאות זנים מוכלאים, א"כ הוה מיעוט או אפילו רובא השכיח ונמצא שכל זן חדש הבא לפנינו א"א לאוכלו ע"פ ג' סימנים כלל, - לכל הדיעות.

ה.

המכיר בהם ובשמותיהם

עוד ענין אחד שברצוני לברר והוא מה שאמרו המכיר בהם ובשמותיהם, מה הוא התוספת 'ובשמותיהם'.

הנה רש"י פירש וז"ל (חולין סב.) היה בקי בהן - בפרס ועזניה ויודע מי קרוי פרס ועזניה: עוף הבא בסימן אחד טהור - אם יודע שאין דומה להן ואין שמו פרס ועזניה אבל אם שמו פרס חיישינן שמא מינו הוא: עכ"ל. ומבואר מדבריו שחייב להכיר גם בשמותיהם לדעת האם העוף הבא לפנינו יש לו משמות הטמאים, אע"פ שע"פ בדיקתו ודאי אינו עוף ההוא חיישינן שמא מינו הוא.

ואין לומר שכתב כן בפרס משום דהא דלא חיישינן לה בישוב דאינו מצוי, ולכן אם שמו פרס שוב חיישינן לה, א"א לומר כן דהרי סוגיין הוא דברי רב נחמן דחשש להו גם בישוב, והוא דקאמר דדוקא המכיר בהם ובשמותיהם טהור, ומפרש רש"י דאפילו בישוב שאינו מצוי וגם מכיר בהם שאינו פרס אעפ"כ אם יש לו שם אצל האנשים שנקרא פרס או מין פרס חיישינן לה ונאסר.

גם התוס' כתבו כעין דברי רש"י וז"ל, ד"ה בקי בהן ובשמותיהן - תרוייהו בעינן דלא ליתני למטעי. ואפשר שכוונתם כרש"י דכיון דסוף סוף אפשר לטעות לכן כיון ששמו טמא אין להתירו. ואמנם שיש לפרש דבריהם באופן אחר, דכל שאם יודע שמותיהם וישמע שזה הוא מהשמות שלהם יעיין יותר להיות בטוח שאין זה מהם. ועכ"פ מבואר דלכו"ע אם יש לו שם טמא לא יספיק בסתמא להתירו. ומלשון הגמרא משמע דהצייד המכירם עדיף מסימנים, ורק מי שאינו מכיר בדיעבד סומך אסימנים, או משום דאפשר לטעות בהם, או משום שיש בהם יוצא מן הכלל. וא"כ אם במכירם לא מהני כששמו כהטמאים כ"ש כשיש סימנים לא יועיל, אלא כל ששמו כשמותם אסור לאכלו. והנה התוס' כתבו (סב: ד"ה מאי) וז"ל, א"כ עוף שקורין קוונ"א בלע"ז עוף טהור הוא שהרי קרקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה אבל אין לו זפק וזה תימה דמסתברא שהוא כוס או ינשוף שהרי יש לו לסתות כאדם כו' ולפי זה אין סברא לומר דאותו עוף שאנו קורין קורבי"ל בלע"ז שיהא זה עורב דהא יש לו

זפק ואצבע יתירה כו' אלא עוף טהור יהיה. עכ"ל. ואין ספק שלא היתה כוונת התוס' דמותר לאכלו, אע"פ שכולנו קורין אותו עורב, ובדאי שלא אכלו בעלי התוס' לא עורב ולא ינשוף אע"פ שיהיה לו ד' סימנים, כי שם המקובל לטמא ודאי ירחיקנה האדם מלאכלו ח"ו.

ויתכן לומר שהוא גם מדין תורה, דהנה שמות העופות נאמרו לדעת מהם הטהורים ושמות חגבים נאמרו כדי לדעת הטהורים, ולשון הרמב"ם בשניהם הבקי בהם ובשמותיהם, ובחגב איתא להדיא דאע"ג שיש לו הסימנים שנאמרו בתורה בעי שיקרא חגב דוקא, הרי שקפיד קרא אשמות שנאמרו, והוא הכוונה בהן ובשמותיהם, וא"כ מסתבר דה"ה בשמותיהן שנאמר להדיא בחז"ל לענין העופות הטמאים שכאשר יש לו שם טמא ודאי נאסר, דכמו שהחגב נאמר שמו לחייבו השם לטהרתו, כן שם הטמא נכתב לאסרו בשמו בלבד.

וכן ראיתי **ברד"ע** על הרמב"ם שכתב (הל' כ') וכל השכן כו' ואין לבדקו כמו שאין לבדוק הטמאים הידועים. עכ"ל [ספר הליקוטים], הרי דכל ששמו להיות מהידועים לקרא שם טמא אין מועיל בו בדיקת סימנים לטהרו. ולכאורה כוונתו לסוגיא דר"א דאמרו לו יש לו זפק, ואעפ"כ אמר להם דעתידין ליתן את הדין, והרי כיון שאמרו יש לו זפק ודאי שדברי חכמה והלכה אמרו דאם שטות דברו למה העתיקו חז"ל דבריהם, ואעפ"כ אמר שכיון ששוכן אצל הטמאים לא מהני בדיקתם. [ואע"פ שהתוס' לפי שיטתם דס"ל שהסימנים קובעים דבר תורה, דחקו לפרש דבזה גופא פליגי האם זפק הזו דינו כזפק או לא, מ"מ לדעת הפוסקים דאינם אלא סימני חכמים יתפרש הגמרא כפשוטו, וכהרד"ע, ודו"ק].

סוגיא דנשר חולין (ס : - סה).

מבוא:

להלן אציין בע"ה עיקר שיטות הראשונים בסוגיא דנשר, ואציג ד' דעות העיקריים בהראשונים ז"ל, הלא הם רש"י, ור"ת, ורבי משה בן יוסף שהובא בבעל המאור שהרמב"ן והרב המגיד והרבה ראשונים סמכו עליו, ודעת הרמב"ם וכפי שכתבו המאירי שיטה ד'.

ואקדים שבמשנה נאמר ב' בבות שדורס טמא וג' סימנים טהור, ולא ביאר במשנה האם ג' סימנים הם להאינו דורס או האם גם לדורס, והאם כל הסימנים יחד מטהר או מקצתם יספיק. ובזה הענין הוא שנחלקו בהם הראשונים ז"ל.

עוד ענין המציא רש"י ז"ל שאינו דורס יש בו ב' דרגות הא' לא ראינו אותו דורס, ומ"מ יתכן שיתגלה לדורס. והב' נבדק היטב שאינו דורס.

ובגמרא נפסק דינו של **הבא בסימן אחד**, גם נזכר **הבא בב' סימנים**, אבל הבא בג' סימנים לא נזכר להדיא בגמרא, אלא שלשון המשנה יש לפרש כן, שכוונתו **להבא בכל ג' סימנים שאז הוא טהור**, וכן בגמ' (סה). תניא רבן גמליאל אומר דורס ואוכל בידוע שהוא טמא **יש לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף בידוע שהוא טהור**. והוא דעת התוס' ושיטת רמב"ם. אלא שיש לפרש כוונת המשנה והביריתא, דאיירי בהבא באחת מהסימנים כדפירש הרמב"ם. א"נ יש לפרש דאיירי בכל הג' אמנם דוקא כשאינו דורס וקאי כהמשך לרישא וכדפירש רש"י.

והנה מי שלומד סוגית נשר יתקשה להבין שיטת רש"י וכפי אשר הקשו עליו הראשונים ז"ל, ואני בעברי על פירושו ז"ל, נהנתי מאד שמצאתי בע"ה דבריו הקדושים נבונים ונכוחים כאשר נדייק בהם, ואולי ימצא חן בעיני אחרים הדבר ולכן הצגתי כאן, כי יתכן שדברי להלן יהיה לו לעזר ואחיסמך.

שיטות הראשונים בסוגיא דנשר:

ר"ח ורש"י [ור"ת] **וכל חכמי דור הקודם** [כלשון הרז"ה], ס"ל ד"יט עופות הטמאות יש להם ג' סימני טהרה, וכגירסת הספרים תלתא תלתא כפי שנתקבלה בידיהם של כל הדור הקודם.

והראשונים ז"ל שבאו אחריהם הקשו כפי לשונם **קושיות עצומות** על קבלת ר"ח ורש"י זה בכה וזה בכה, ועד שגם בדקו לעופות טמאים ומצאם בסימן אחד בלבד, ומכח המציאות, יסד הרמב"ם פירוש חדש, ונמחק כמה שורות מהגירסא שנתקבלה [ע"פ גירסות אחרות שהיה להם], **וכח הראשונים גדולה שהם הם גופיה תורה**.

מ"מ הפוסקים הסכימו כולם לחוש לדעת רש"י ז"ל [ניתכן שלא מטעמיה, אלא מטעם שהזכרתי לעיל בפתיחה], ולא חשו גם למה שבבדיקת עופות הטמאים - סותרת סוגיית הש"ס. והנה ליישב המציאות של בדיקת העופות אין בידנו, ומ"מ כיון שלא חשו לזה הפוסקים הרי הוא ככל דבר שאין המציאות המתגלה לעינינו, משנה - אפילו כחוט השערה - חוקי דת תורתנו הקדושה, וממילא אין לנו ענין להתעסק בזה.

ודע שמצינו בראשונים עצמם סתירות של ממש בבדיקותיהם שהרי התוס' בשם ריב"ם כתבו שבדק הקורב"ל שאנו קוראים עורב ומצא שיש לו זפק ואין קרקבנו נקלף, והרמב"ן כתב שבדקו ואין לו זפק ואדרבה קרקבנו נקלף. ועוד שהתוס' כתבו שעוף שקורין קוונ"א בלע"ז נבדק וקרקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה אבל אין לו זפק וזה תימה דמסתברא שהוא כוס או ינשוף שהרי יש לו לסתות כאדם, והרמב"ן כתב תפשונו במיני העופות שעניניהם הולכות לפניהם כשל אדם ויש להם לסתות כאדם והן קרי"א וקפו"ף ומצאתי שאין לו זפק ולא קורקבן ויש לו אצבע יתירה.

אבל זה לנכון ללמוד וללמד ולעסוק בתורתו הקדושה ליישב הקושיות העצומות שיש להראשונים ז"ל בסוגיית הגמרא, על קבלת הדור הקודם, כפי קט שכלינו, אע"פ שפשוט שדברינו אינו מעלה ומוריד לענין לקבל דבריהם או לא, מ"מ מצוה לברר מקחן ותורתם ז"ל כל אחד כפי כוחו, כדרכה של תורה, וזה החלי בעזרתו יתברך לפטפוטי דאורייתא.

א.

דעת רש"י ור"ח וכל דור הקדום

כל דבר שיש בו חידוש וביאור בדעת רש"י

שאינם מוכרחים, כתבתים באות נטוי.

דעת רש"י וכן כתב ר"ח (כמובא בתוס'), אלא שדעתם שלא כתב כן להחליט אלא למשל). **ד"ט עופות טמאים הם דורסים**, ואמנם יש להם כל ג' סימני טהרה שבגוף, כלומר יש להם אצבע יתירה וגם זפק וגם קורקבן נקלף, וטומאתן רק מצד שהם דורסים בלבד. עוף הכ' **עורב** והוא ג"כ דורס ויש לו שתיים בגופו, [והם זפק ואצבע יתירה, כפי שבדק ריב"ם, (והרמב"ן כתב שבדקו ואין לו זפק אבל קרקבנו נקלף, והוא דלא כדכתבו התוס' והרא"ש והגהות מימונית שאין קורקבנו נקלף)], עוף הכ"א הנלמד מ'למינו' הוא **זרזיר** (רמב"ם)¹³, יש לו זפק ואינו דורס הרי שתיים כעורב אע"פ שאינם אותם של העורב, [ומה שכתב רש"י בזרזיר שיש לו זקף דלא כעורב יתפרש דלא כעורב שיש לו אצבע יתירה ודורס וזה אין לו אצבע יתירה ואמנם אינו דורס] וכן סנונית שכריסה ירוקה קרקבנו נקלף ואינו דורס הרי שתיים כעורב אע"פ שאינם אותם של עורב, עוף הכ"ב וכ"ג הם **פרס ועזניה** שלכל אחד סימן אחד בלבד אחד מהם אינו דורס, והוא היחיד מבין כל הטמאים הנמנים

¹³ ואע"פ שהוא לכאורה רק דעת ר"א כתב הכסף משנה דהרמב"ם והרי"ף ס"ל דגם לרבנן טמא הזרזיר אלא לא מטעם שכן אצל הטמא אלא משום שגם נדמה אליו. אבל התוס' והרמב"ן ורוב ראשונים ס"ל דלרבנן אין הזרזיר טמא. ולפי ביאורנו להלן בקבלת הגאונים במעלת סימן דקורקבן דתלוי בזה שה'למינו' הוא הזרזיר, שב' סימניו שונים משל עורב, עי"ש, אתי שפיר מה הכריח הרמב"ם להדחק שגם לרבנן הזרזיר טמא מ'למינו', ודו"ק. ורש"י שלא הזכיר דברי הגאונים יכול ללמוד כדעת רוב הראשונים דלרבנן אין זרזיר טמא, וכתבתיו רק לפרש ר"ח ורש"י כאחת.

בתורה שאינו דורס, והשני דורס אלא שיש לו סימן אי מתוך הג' סימני טהרה שבגוף. והעוף הכ"ד הנשר שיש לו כל הדי' סימני טומאה.

לפירושם כל עופות הטמאים דורסים חוץ מהפרס [או לחלופין העזניה], והיא אין לה שום סימן טהרה מלבד זה שהוא אינו דורס. מיהו יש זרזיר הנלמד מלמיניהו (רמב"ם), שהוא ג"כ אינו דורס ויש לו זפק, וטמא. מיהו אינו מן הנמנים להדיא בתורה ולכן אינו מכלל המלמדים¹⁴. וכן יש סנונית דכריסו ירוקה שקרקבנו נקלף ואינו דורס [לר"א או אפילו לחכמים ועכ"פ כן היא ההלכה (בגמ' שם)]. וגם הוא אינו מן המלמדים כנ"ל שאינו מן הנמנים להדיא בתורה. הרי שמה שעורב יש לו שתי סימנים אין סימניו מיוחדים כי יש מינים שיש להם שתיים אלו ויש שיש להם שתיים אחרים [וכן כתב גם הר"ן להדיא].

לרש"י הא דקאמר הבא בסימן אחד היינו מלבד מה שהוא אינו דורס, וכלשון אמימר והוא שאינו דורס, ואמנם אין הכוונה שנבדק זמן הרבה עד שנוכל להעיד שבוודאי אינו דורס [דא"כ הרי הוא בא בשני סימנים] אלא הכוונה שלא ראינו אותו עד עתה דורס (רש"י סב. ד"ה והני מילי). וכיון שיש לו סימן אחד בלבד חיישינן לעזניה [או לחלופין פרס] דחיישינן דילמא דורס הוא אלא שעדיין לא נתגלה. וכן הבא בשתי סימנים איירי שאינו דורס כלומר לא ראינו אותו דורס (כמו שכתבו התוס' ד"ה מפני), ולכן אם מכיר עורב למיניהם ואין זה מהם הוא טהור, אבל אינו מכיר חייש לעורב דחיישינן דילמא עורב הוא ודורס הוא אלא שעדיין לא נתגלה דריסתו.

ברש"י מצינו ב' [דרגות] דריסה, הא' כללות הדורס [דריסת הי"ט עופות] והוא דריסה ממש שאוכל ע"י שמגביה האוכל ברגליו לפיו (רש"י במשנה ס': ד"ה דורס) דמאחר שדריסה הוא הסימן היחידי שמורה טומאתם (שהרי יש להם כל ג' סימני טהרה האחרים) דריסתם נכרת מאד, ולכן כל שיש לו ג' סימנים, ולא ראינו אותו דורס לא חיישינן לה לדורס¹⁵. אבל עדיין אינו מוחזק לאינו דורס, עד שיבדוק תקופה ארוכה שאינו אוכל ע"י רגליו. ואם לפעמים מכניס לפיו עדיין אינו מוחלט בזה לדורס, אלא צריך שיעשה כן בקביעות קצת, שהרי גם תרנגול עושה כן לפעמים, (כמו שכתבו התוס' סא. ד"ה הדורס).

הב' דריסת העורב [וכן דריסת הבאים בסימן אחד שבגופן שהוא הפרס או לחלופין העזניה], הרי דריסתו הוא במה שמחזיק רגליו על האוכל וקרוע ממנה בפיו לאכילתו, (רש"י סב. ד"ה הני מילי דלא דריס), אע"פ שאינו מגביה האוכל לפיו, דכיון דאית ליה עוד סימן טומאה, יספיק דריסה קלילה להקרא דורס.

ומכיון שדריסתן קלילה, עוף שבא לפנינו אע"פ שלא ראינו אותו דורס, ואינו חשוד לדורס, מ"מ אם הוא חשוד לעורב, או לפרס ועזניה, חיישינן ליה לדורס, עד

¹⁴ מתיישב בזה קושיית התוס' דא"כ אין לפרס ועזניה חד דלית בכולהו, דהרי ישנו במיני עורב ובמיני זרזיר וסנונית כל ד' טהרות וטריפות. ודו"ק.

¹⁵ ויתיישב קושיית התוס' בשמונה הספיקות, דמה לי שסימן דקרקבן בספק, הרי יספיק שאינו דורס עם ב' סימנים האחרים שבגופו, שאין לך בטמאים כן, ולהנייל אי"ש, דודאי איירי דאין דריסתו ניכר מ"מ חיישינן לה לעורב כדלהלן, וכאשר קרקבנו נקלף שוב אין חשש כלל.

שיתוודא שאינו דורס, דכיון שאין דריסת העורב ניכרת כ"כ [וכן של פרס ועזניה], אע"פ שלא ראינו ליה סימן דריסה כלל מ"מ חיישינן דילמא דורס הוא.¹⁶

ובזה יבואר מה שיש להפליא על פירש"י דכיון דכל הי"ט עופות יש להם כל ג' סימני טהרה, ואדרבה עופות הטהורות יתכן רק בא' או בב' למה הם נקראים סימני טהרה כלל, קרובים להיותם סימני טומאה יותר מסימני טהרה. ואמנם לפי הנ"ל א"ש דודאי סימני טהרה הם ולכן העופות הטמאים שיש להם ג' סימנים אלו מוכרח שיהיה דריסתם ניכרת ביותר כדי להתנגד לסימני טהרה שיש בהם, משא"כ אלו שאין להם אלא א' או שנים סימני טהרה תהיה דריסתם נעלמת יותר דבקל יטמאו בדריסתם.

ולכן:

א. אמר רב נחמן שהבא לפנינו בסימן א' של טהרה בגופו בלבד, אע"פ שהוא עדיין בחזקת אינו דורס כי לא ראינו לו שום חשש דורס כלל¹⁷, מ"מ חושש לפרס או לחלופין לעזניה כיון דדריסתן קלילה. מיהו אמר אמימר שאינו חושש להם אלא אם הוא יושב ע"י המדבר, אבל היושב בישוב אינו חושד לפרס ועזניה, שאינם נמצאים סמוך לישוב מעולם. ואינו חושד לשום עוף אחרת שהרי אין בו אלא סימן אחד. וכ"ש אם ודאי בדוק שאינו דורס.

אלא שהגאונים ור"ח כתבו דקבלה בידם דהבא בסימן אחד אינו טהור אלא כשהסימן הוא קרקבן נקלף, ונראה טעמם¹⁸ דהרי חייבים לצאת גם מחשש מיני עורב דהיינו זרזיר ודומיו (וכדקשו התוס' סב. ד"ה מפני שיש להם זפק) וא"כ כיון שהם באים בב' סימנים שונים ודלא כב' סימני עורב כדלעיל, דילמא יש להם גם מין, שיש לו אצבע יתירה ואינו דורס¹⁹, ואמנם קרקבן נקלפת ואינו דורס קבלו הגאונים שאין לחשוש משום זרזיר, אלא משום סנונית שכריסה ירוקה בלבד, ואין לחשוש לה כלל כי היא ידוע ומוגדרת בצבעותיה המשונה שכריסה ירוקה וניכרת לכל.

ב. ואמר רב נחמן שהבא בב' סימנים, ולא ראינו אותו דורס, אם מכיר שאינו מין עורב, טהור, ואם לאו חושש דילמא דורס הוא, והוא עורב או מין עורב. דכיון שאין דריסת העורב ניכרת כ"כ, אע"פ שלא ראינו ליה סימן דריסה כלל מ"מ חיישינן דילמא דורס הוא.

ג. הבא בג' סימנים ולא ראינו אותו דורס²⁰, טהור, ולא חיישינן דילמא דורס

¹⁶ ובזה מתיישב הא דבא בב' סימנים חוששין שהוא דורס כיון שאין לו ודאות שאינו דורס, משא"כ בבא בג' סימנים דלא חיישינן דילמא דורס הוא.

¹⁷ כמו שפירשו התוס' וכן פירש"י לענין הבא בב' סימנים ד"ה והני מילי.

¹⁸ ואע"פ שהתוס' וכן הרא"ש והגהות מימוניות, כתבו דטעמם משום שהוא הסימן החדש שאין לשאר העופות, והוא ע"פ שיטתם כמו שיובא להלן בשיטת ר"ת, והוא לעני"ד ביאור קשה להבנה בדעת הגאונים דסוף סוף מה לי סימן זו מה לי סימנים האחרים כיון שאין בא בסימן אחד בעופות הטמאות יש לנו לטהר העוף בכל סימן אחד. גם לפי"ז הצריכו התוס' לומר שמה שר"ח כתב להדיא דאינה דורס הוא הסימן החדש ואדרבה כולם קרקבן נקלף, אינו אלא משל אבל לא כן האמת, וזה ודאי דוחק עצום. ולדעת רש"י טעמם של הגאונים לפעני"ד כמו שכתבתי, ודו"ק.

¹⁹ וכעין זה איתא ברשב"א שחששו לר"א ולזרזיר, אע"פ שאינה להלכה.

²⁰ ומעתה אין כל דוחק בדברי ר"ג שכתב חידוש דג' סימנים טהור, דהקשו התוס' דלא משמע כלל שהוא גם

הוא²¹. דכיון שהבא בג' סימני טהרה אי הוי טמא דריסתו ניכרת היטב כי בזה טומאתו. אבל אם נתברר אח"כ להיות דורס, טמא דהוא אחד מי"ט הטמאים שיש להם ג' סימנים הנ"ל.

ולפי"ז יתפרש המשנה וכן ברייתא דרבן גמליאל, שכל שיש לו ג' סימנים בידוע שהוא טהור, כעין פירש ר"ת דשוב לא חיישינן לדורס, אלא שלרש"י איירי שעכ"פ ראינו ובדקנו קצת ולא ראינו אותו דורס, ואז לרש"י לא חיישינן שהוא דורס דבדרך כלל אלו דריסתן ניכרת מיד, ומ"מ יתכן שיוודע שהוא כן דורס, ולכן כיון שקרה מעשה כך, מעתה שוב אינה נאכלת אלא במסורה.

ולהשלמת הענין יש לנו ליישב עוד קושית הרשב"א שהקשה דהו"ל לר"נ לומר בהבא בא' שצריך להיות בקי ומכיר בפרס ועזניה וכמו המכיר עורב, ולא סתמא מכיר בהם ובשמותיהן דמשמע מכיר כולו, וכתב הרשב"א ומן הדומה שזו אחת מן הקושיות הסותרות את פירש"י לגמרי עכ"ל. ומיהו לישב פירש"י י"ל בפשיטות דכיון שהוא מכיר אפילו פרס ועזניה שאינם בישוב ודאי צייד גדול הוא מאד המכיר אלו שבישוב, ולכן קאמר המכיר בהן בכללות, ויתכן שלא יהיה נאמן צייד שאינו מכיר אלו שבישוב לומר שהוא מכיר אלו שלא בישוב, דודאי כדי להכיר הננסתרים בהיערות חייב להיות צייד גדול המכיר מנהגי העופות וסתריהם. ועוד י"ל דכיון דפרס ועזניה אינם בישוב א"א שיהיה בקי בהן כלל שאפילו חז"ל לא הכירו אותם, אלא שיכול להכירם דוקא מתוך י"ט האחרים דכיון דידע אותם היטב יודע שבדאי לכולם ג' וחסרי האחד שיש בפרס ועזניה וידע שזה האחד אינו בעוף זו. [נא"ת מבידיקת עוף אחד ידע זה שהרי לכולם אותם הסימנים, י"ל דכיון שיש לטעות מה הוא זפק ומה קורקבן נקלף וכן אצבע יתירה וגם דורס דבכולהו אית הרבה פירושים צריך להכיר כולם להיות בטוח מה הם ג' דאית בכולהו],

זה הוא דעת רש"י ור"ח שכתבו שייט עופות כולם דורסות, ויש להם ג' סימני טהרה, וכן העורב דורס, חוץ מהפרס או לחלופין העזניה שאינה דורסת. ונתיישבו ונתלבנו בע"ה כל הקושיות העצומות.

ב.

אבל התוס' ור"ת לא נראה להו לחלק בשני סוגי דריסה, דבר שלא נזכר בגמרא להדיא, וגם ס"ל דדורס פירושו מבואר **שאוכל הנטרף מחיים**²², ולא עוד אלא

עם סימן רביעית שאינו דורס, ולא קשיא דודאי אין לו סימן רביעית כי לא נבדק בחקירה ימים ושנים עד שודאי אינו דורס, אלא שעדיין לא ראינו אותו דורס, וחידש ר"ג שהבא בג' יספיק מה שלא ראינו אותו דורס, אע"פ שיתכן היותו אחד מי"ט הטמאות והטעם כנ"ל שכיון שטומאתם תלוי בדריסה בלבד דריסתם ניכרת מיד, ואם אינה ניכרת אין לחשוש שמא דורס הוא. ומ"מ פשיטא דאם אח"כ נתגלתה לדורס טמא, וכמעשה דתרנגולתא דאגמא.

²¹ ולכן בתרנגולתא דאגמא שהיה לה ג' סימנים ולא ראינו אותה דורס טיהרו אותה כדפירש"י, דהוה לה די סימנים.

²² ויתכן שגם רש"י מודה דעיקר דריסה בכך, מיהו ס"ל דכל שאוכל ע"י רגליו כבר לא נקרא אינו דורס וחיישנן ליה לדורס וטמא. ונפ"מ לענין עוף של מסורת דכתב המהרש"ל דאם נתגלה אח"כ לדורס בטל המסורה, ד"ל דהיינו דוקא בדורס ממש כדברי ר"ת, א"נ שטורף חיות מחיים כדברי הרמב"ן אבל באוכל ע"י רגליו לא אלים רעותיה לבטל מסורת.

שהלשון והוא שאינו דורס משמע להו הכוונה שידוע ממש שאינו דורס, [ולכן כל שאינו ברור שאינו דורס לעולם חשוד דילמא דורס הוא עד שיתברר בבירור שאינו דורס, וכמו שלא בדק אם יש לו זפק או לא]. ולכן א"א לפרש שהבא בג' איירי שגם יודע ודאי שאינו דורס דא"כ בא בד' הוא ופשיטא דטהור, דהרי כיונה הוא.

ולכן פירשו דאדרבה כל העופות הטמאות אינם דורסות והוא אחד מסימני טהרה שיש בהם, ואין בין כולם מי שקרקבנו נקלף חוץ מהפרס או לחלופין העזניה, ולי"ט טמאות ג' סימני טהרה מלבד הקרקבן הנקלף, ולעורב ב' אצבע ואינו דורס, ולזרזיר זפק ואינו דורס, וסנונית נקלף ואינו דורס.

והבא באחת היינו שהוא אינו דורס, בלבד, אבל יש לו כל ג' סימני טומאה, וזה אין בשום אחד מהטמאים מלבד הפו"ע, והוא טהור כי אינו חושש להם כי אינם בישוב. אבל בכל אחד משאר הסימנים חיישינן לעורב דכיון שאינו דורס וגם יש לו סימן אחד הרי בא בשתיים וחיישינן לעורב. אבל הבא בג' חושש לכל הטמאין, והוא כאשר א' מהג' הוא שאינו דורס אבל מי שנבדק ויש לו ג' סימנים דבגופו שוב אינו חושש ואינו בודק ענין הדורס כלל. כי אין בכל הטמאים שיש לו ג' סימנים שבגוף וא"כ ודאי אינו דורס והוא טהור. והיינו דברי המשנה ודברי רבן גמליאל כפי שכתב ר"ת.

ואמנם לפי דבריהם יוקשה דה"ה שכל שקורקבנו נקלף וגם אינו דורס ודאי טהור, שהרי אין בכל הטמאים שקורקבנו נקלף אלא פו"ע ואינם בישוב. ובאמת שכך קבלת הגאונים לטהר הבא באלו שנים. אלא דקשיא דלא נזכר בגמרא כלל לפי פירושם של התוס' שפירשו דהבא באחת היינו אינו דורס בלבד. ועוד דגם הבא בקורקבנו נקלף ועוד סימן אחת יספיק לטהרו ואין לו לחשוש לעורב שהרי העורב אין קורקבנו נקלף, ולמה אמר ר"נ דהבא בשנים צריך להכיר עורב וכל מיני עורב, וצ"ל דכל אלו הוה להו הבא בשנים, וזה נכלל במכיר עורב שידוע שאין קורקבנו נקלף וטהור. וביותר יוקשה שהרי הסנונית שכרסה ירוקה קורקבנה נקלף ואעפ"כ טמאה, וצ"ל כמו שכתבו התוס' שאין קורקבנה נקלף באמת.

וכל הבא בג' שבגופו שאין לשום אחד מהטמאין שוב אינו צריך לבדוק אם הוא דורס דע"כ אינו מן הטמאים והוא טהור.

(וכתב הרז"ה בשם החכמי דור הקודם שאפילו יהיה דורס אין בכך כלום דכיון שאינו מכלל הכ"ד עופות הטמאים הרי טהור הוא אף אם ידרוס, ומה שנאמר במתני' כל דורס טמא, הוא כלל מיהו יש יוצא מהכלל. וכבר כתבנו שמלשון כל הראשונים לא משמע כן).

ג.

אלא שבא אחריהם הרמב"ן ז"ל, ובדק כעשר עופות שלדעתו אין ספק מי הם כמו שהאריך בכל אחד מהם, ומצא העורב בת ב' סימני הגוף והרבה טמאים כולם דורסים ובאים בסימן אחד של טהרה בלבד. וזה דלא כדעת ר"ת שאינם דורסים ולא כדעת רש"י והקדמונים שכל י"ט הטמאות יש להם ג' סימנים שהרי אין להם אלא

אחד בלבד²³, וסיים ולפי שאין לנו יכולין להכחיש דברים הנראים לעינים אנו חוזרים על כרחנו לאחוז דרך הרב ר' משה בר' יוסף ז"ל שכתב בתשובותיו [פירוש חדש שיסדה ע"פ בדיקתו את עוף הנץ הנקרא אישפארוי"ר ומצאנו בסי' אחד בלבד (הרז"ה שם)], וגם הוא כתוב בספר המאור שהוא מפרש משנתנו כפשוטה וכמשמעה, כל עוף הדורס לעולם טמא, ולעולם לא נברא שום עוף טהור דורס, וכל הכ"ד עופות הטמאים דורסים חוץ מהפרס ולחלופין העזניה והם אינם בישוב.

ולכן כל הבא בסימן אחד טהור, והוא שאינו דורס כלומר שסימן האחד הזה שוודאי טהור הוא שידוע לנו בבירור שאינו דורס וכמו שפירשו התוס'. אלא שלדעת התוס' היינו רק אם אין לו עוד סימן טהרה כי אם יש לו עוד סימן טהרה הוה ליה בא בשתיים וחיישינן לעורב, ואם יש לו עוד ב' סימנים חיישינן לכל הי"ט טמאים. אבל לרמב"ן, אם אינו דורס בוודאי אין לנו לחשוש אלא לפו"ע בלבד ובישוב אין לחשוש להם כלל. ולפי דבריהם אלו קצת דחוק הלשון בא בסימן אחד דה"ה בא בב' וג', אלא לכאורה צ"ל הכוונה אפילו בא בסימן א' בלבד וכ"ש בב' וג' כל שאינו דורס בתוכם. וזה כלל שאין לו יוצא מן הכלל אלא היא העיקר אשר כולה סובב עליה.

וכל הי"ט טמאים אין בהם אלא סימן אחד של טהרה, והוא מג' סימנים שבגוף אבל אין בהם א' שלא יהיה דורס, כאמור. והעורב יש בו ב' סימני טהרה מסימנים שבגוף אבל הוא דורס. ולכן כל שיש לו שלשה סימנים בגופו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף אין אתה צריך לחזור על דריסתו שיהיה טהור לפי שכל שאר העופות אין להם אלא סימן אחד של טומאה כנ"ל, ולעורב שנים אבל שלשה סימני טהרה שבגוף אין לשום טמא.

עוד כתב הרמב"ן שבדק הזרזיר וסנונית ומצאנו כבדיקת העורב עם קרקבן נקלף ואצבע יתירה ובלי זפק, ולכן נראה לו לגרוס בשניהם קרקבנו נקלף, וכיון שיש לו ב' סימנים סבר ר"א דמין עורב הוא.

²³ עורב השחור הוא קורב"ן [ל] קרקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה ואין לו זפק כלל, [וכעין זה בתוס' הביאו בשם ריב"ם שבדק בעורב שאנו קורין קורב"ל בלע"ז ומצא שיש לו אצבע יתירה זפק] והם ב' סימניו (לטומאה) [לטהרה] ומעתה הדבר ברור שהוא דורס ונדחו דברי ר"ת ז"ל שסובר דעורב אינו דורס, ועדיין בא זה כהוגן לדעת רש"י ז"ל, בת היענה ואין לה אלא ג' אצבעות שתיים לפניו ואחת יוצאת גודל ואין לה זפק אבל קורקבנה נקלף, וזה סותר דברי ר"ת ז"ל ואף בדברי רש"י ז"ל: ועוד שהנץ הוא שצדין בו יותר מכל העופות כו' הנקרא בלע"ז אשפרכי"ר, שיש בנץ מינין גסין ודקין הגס הוא האוצטו"ר שהוא ממין הנץ ודורס בעופות גדולים ממנו, וכולן אין להן אלא סימן אחד של טהרה והוא אצבע יתירה אין להם קורקבן כלל ואין להם זפק וגם זו סתירה בפרש"י ז"ל ואין צריך לומר בדברי רבנו תם, והם מעצמם הם [יושבים] [מושבים], הצד יותר מכל העופות ודורסתו אסורה מכולם, נקרא אינו דורס אתמהא, ועוד בדקתי בעוף הנקרא בלע"ז מילא"ן ובערבי אלהר"י והוא דורס לדעת כל מה שפירשו בדריסה, וצד כל היום בתרגוליים קטנים וכיוצא בהם ואין לו זפק ולא קורקבן ממש אלא בליטה מועטת ואין נקלפין ויש לו אצבע יתירה, והרי לך עוף טמא בא בסימן אחד בלבד ואינו פרס ועזניה שזה מצוי בכל מקום ועוד תפשונו במיני העופות שעניניהם הולכות לפנייהם כשל אדם ויש להם לסתות כאדם והן קרי"א וקפו"ף ומצאתי שאין לו זפק ולא קורקבן ויש לו אצבע יתירה וגם זו ראייה ברורה, ועוד תפשו העוף הנקרא בולטו"ר שהוא דיה האמור בתורה והיא שרואה נבלות מרחוק ומצאו שאין לו זפק ולא קורקבן כלל ואצבעו יתירה נראית וחזקה שהוא דורס וצד ביותר וגם זו ראייה אמיתית, וכן העטלף ידוע לכל שהוא העכבר הפורח בלילה וראיתי שאין לו זפק ולא קורקבן ויש לו ה' אצבעות לפניו ואין לו אצבע יתירה אחורנית אבל שלפניו נחשבת לו לאצבע יתירה והרי הוא בעל סימן אחד, והנה אגיל"ה יש לה אצבע יתירה, ואמנם הנשר הקרח הוא הנשר שהזכירו חכמים והוא הוא שדברה תורה בו כמו שכתוב הרחיבי קרחתך כנשר והוא אין לו אצבע יתירה כלל:

כל צפור טהרה תאכלו

כג

וכבר נתבאר שהבא בסימן אחד פירושו בסימן של אינו דורס וכפירוש התוס'. וכן המשנה ורבן גמליאל, כל שיש לו ג' סימנים בידוע שהוא טהור פירושו כר"ת דאינו חושש שוב לדריסה.

נמצינו אומרים - דעת רבינו משה בן יוסף ז"ל, מכח בדיקת המציאות שעשה בעוף הנץ, וכן הוסיף הרמב"ן לבדוק כשתים עשרה עופות הסכימו לקיים גירסא אחרת שהיה בספרים (דלא של חכמי הדור הקודם כולו כלשון הרז"ה) וביארוהו באופן שאין מקום לקבלת הגאונים ז"ל המובא ברמב"ם. והסכימו עמו הרבה ראשונים הלא הם **הרמב"ן ז"ל, והמגיד משנה, והר"ן, והשלטי גבורים** אלא שסיים שמ"מ נהגו להחמיר כרש"י.

(אלא שכיון שלפי דבריהם **אין מקום לקבלת הגאונים** [דודאי יש טמאים שקורקבנם נקלף כמו שיש שאין להם זפק או אצבע יתירה, וגם עורב לא נאמר בו איזה ב' יש לו אלא שהוא מתוך ג' אלו], **וגם לא לגרסת הספרים** [שהם מוחקין כל נוסח (שבגמרא שם דף סא:) אם כן שאר עופות טמאין דכתב רחמנא למה לי, ונילף מינייהו, מה התם תלתא ולא אכלינן אף כל תלתא ולא ניכול וכל שכן תרי וחד אם כן עורב דכתב רחמנא למה לי השתא דאית ליה תלתא לא אכלינן דאית ליה תרי מיבעיא וכן להלן סב. עשרים מהם שלשה שלשה]. ולכן **מסיק הבעל המאור שהעיקר כפירוש ר"ת**).

ובאתי לעורר שדעת רמב"י **יש בו קושי נורא** בענין הבא בב' סימנים דחיישינן לעורב דע"כ הכוונה בב' סימנים שבגוף, דהרי העורב לדעתו דורס ודאי, וא"כ הבא בא' אינו כמו הבא בב' כי הבא בא' הוא דוקא הסימן שהוא אינו דורס, והבא בב' הוא דוקא ששניהם אינם הסימן שאינו דורס. וזה ודאי דוחק גדול, וביותר **קושיא נוראה** דלפ"ז כל הבא בב' אינו צריך דוקא להיות בקי בעורב אלא יבדוק אם דורס ויכשירנה, שהרי לדעתו אפשר לבדוק והוא הנקרא הבא בא' כנ"ל. ולא עוד אלא בח' הספיקות שהיה ספק בקורקבן צ"ע למה נשארו ספקות למה לא בדקו בהם בסימן דאינו דורס וידעו ודאי לכאן או לכאן. וקושיא זו הוא כ"כ עומד לנגד עיני עד שאיני יודע איך הסכימו הראשונים ז"ל לקיים דעה זו. ואף שפשוט שאין תמיהתי מעלה ומוריד לדינא ובודאי היה להם מהלך בזה, מ"מ אשמח מאד מי שיוכל ליישב לי פליאה זו, ואברכיהו בברכת הדיוט שבידי.

ד.

דעת הרמב"ם:

והרמב"ם עשה דרך לעצמו, וס"ל דבא בסימן אחד והוא שאינו דורס פירושו כפשוטו שנבדק שאינו דורס, ויש לו עוד סימן אחד, וס"ל שגם בזה יש לחשוש רק לפרס ועזניה, אלא שאינם בישוב.

ושיטתו סתום וא"א להכריח מהלכו בסוגיא אלא בבחינת לנחש בה בלבד, ואכתוב הנראה לענ"ד.

ונראה לי לפרש דהנה זה ברור מתוך הרמב"ם שכוונת המשנה דסיפא בתר רישא אזלי כלומר דברישא שכל עוף דורס ודאי טמא, ועליו אמר בסיפא דאם ברור שאינו דורס אז אם יש לו אחד מג' הסימנים של טהרה אלו טהור, [וכן כוונת ר"ג בברייתא] וכ"ש כשיש לו יותר מא'. וא"כ נראה פשוט שדעת הרמב"ם הוא כדעה ד' שכתב **המאירי, דכל שאר הטמאים אית בהו תלת כלומר שיתכן שיהיה להם א' או שתיים או שלש**²⁴, והיינו דקאמר שם י"ט עופות ג' הדרי בהו, **וכולם דורסים**, ולכן כל שאינו דורס ויש לו סימן אחד או יותר טהור.

והא דלא סמך המשנה על שאינו דורס בלבד, צ"ל דבלי סימן טהרה א', לא סמכין שנבדק יפה שאינו דורס, כיון דאינו דורס אינו אלא סימן שלילי. והוא נלמד מהודעת התורה ג' סימני טהרה, דהרי כיון דע"כ יתחייב להיות אינו דורס כנ"ל, א"כ מה ענין ג' סימני טהרה כלל, וע"כ שבלי א' מסימני טהרה אין להתיר לעולם²⁵.

אלא דהקשו עליו האחרונים, דמשמע מהגמרא להדיא דאם פרס אינו דורס אין לו סימן טהרה כלל ועזניה שיש לו סימן אחת דורס, וא"כ בא באחת וגם אינו דורס למה יחשוש לפו"ע כלל.

עוד צ"ע לפי ביארנו זה, דהא קאמר רב נחמן הבא בב' אם מכיר בעורב טהור אבל אינו מכיר בעורב טמא, והרי כיון דהבא באחת היינו חוץ מאינו דורס א"כ גם הבא בשתיים גם אינו דורס, וא"כ למה יחשוש לעורב, ועוד דלשיטה זו הבא בשתיים יחשוש גם לשאר הי"ט שהרי יש ביניהם של א' ושל ב' ושל ג', וא"כ מה מועיל שמכיר עורב בלבד. ועוד דדין זה דבא בשתיים לא הביאו הרמב"ם כלל וצ"ע למה לא הביאו.

וליישב כל הנ"ל הנה בפתיחה ביארנו שכיון דראיין דהרמב"ם חשש לפו"ע אע"פ שנבדק לאינו דורס ויש לו סימן אחד ואנו יודעים מתוך הסוגיא דפרס ועזניה יש להם רק אחד, ובהכרח שזה שיש לו אחד בגופו הרי הוא דורס, ואיך נחוש לו בשנבדק לאינו דורס. **ובהכרח לנו לומר שדעת הרמב"ם שחושש דזילמא הוא דורס אע"פ שנבדק דאינו דורס**, וזה תימה דא"כ למה בודק כלל, וצ"ל דדוקא בפו"ע לא מהני להו בדיקה זו, אבל לשאר העופות ודאי סגי הבדיקה, משא"כ פו"ע דדריסתן נעלמת וחוששין לה גם אחרי הבדיקה. ולפי"ז יש לנו לפרש שדעת הרמב"ם דודאי גם פרס דורס אלא שאין לו סימן דורס כי אינו ניכר וא"א לעמוד עליו בזה, ועזניה המתחבר אליו ודאי קרוב לזה ודריסתו נעלמת אע"פ שאפשר לבסוף לעמוד עליו ומ"מ, בהיותו דריסה נעלמת, תמיד חוששין לה, ולכן הבא בסימן אחד אף שבדק

²⁴ וז"ל המאירי (סא). שיטה רביעית והיא שטרחתי עליה בבדיקת כמה עופות ומצאתי כן והוא שעופות הטמאים אין המדה שוה בהם אלא בנשר ופרס ועזניה ועורב אבל שאר עופות יש מהן באחת ויש מהן בשניים ויש מהן בשלשה יש מהן דורס ויש מהן שאינו דורס אין הדבר שוה בהם אלא לענין קורקבן נקלף שאינו בהם אא"כ לעורב לדעת קצת. עכ"ל. והנה לדעת הרמב"ם אין שום טמא שאינו דורס דא"כ הבא בסימן אחד או שתיים או שלש שאינו דורס איך נאכל, וע"כ דלדעתו אין טמא שאינו דורס, אמנם בזה דעתו כהמאירי דיש בסימן א' או שתיים ויש גם בכל הג' סימנים דהרי לדעתו אין כל חילוק בין בא באחת או בשתיים או בשלש כי בכלם צריך קודם אינו דורס. ודו"ק.

²⁵ משא"כ לדעת ר"ת ורמב"י שלא שאין הסיפא תלוי ברישא ואין אנו צריכים בבדיקת דריסה לג' סימני התורה, ולכן בבדיקת סימנים לחוד ובדיקת דריסה לחוד, ובאינו דורס בלבד נטהר.

כל צפור טהרה תאכלו

כה

ונמצא ודאי אינו דורס, ומהני בדיקה זו לשאר הטמאין עדיין חושש לעזניה, דאולי זה שבא באחת דורס הוא בהעלמה.

ולפי דברינו אלה, נמשיך לבאר סוגיין די"ל דס"ל **לרב נחמן** דמכח פו"ע מוכרח דהא דאיתא במשנה דיש ג' סימנים לטהר, ע"כ אינו אלא **בכל שלשתם** דוקא, שהרי בא' א"א לסמוך עליו דהרי יש לחשוש לפו"ע שדריסתם נעלמת, ואיך כתב המשנה דבא' יהיה טהור, וע"כ שפירושו של המשנה לטהר בסימנים היינו דוקא בכל הג'. ומעתה ס"ל לר"נ דלפי"ז בהכרח דגם בשתיים עדיין צריך להכיר בהן, דהרי לא טיהר המשנה אלא הבא בג', וע"כ דבב' עדיין חושש שדורס אע"פ שבדק, ולכן אמר רב נחמן דגם הבא בשתיים חושש לעורב, ואע"פ שגם העורב דורס, וזה הבא לפנינו נבדק ואינו דורס, ע"כ לנו לומר דגם דריסת העורב נעלמת קצת, וכידוע לנו במציאות [עד שהצריך רש"י לפרש שדריסתו במה שמחזיק רגלו על האוכל], ולכן גם נבדק לאינו דורס אמר המשנה דבשתיים עדיין חיישינן לעורב, וס"ל לר"נ דלכן נבדל עורב משאר הי"ט טמאים, כי שאר הטמאים אין טומאתם מצד סימני טומאה כלל אלא מצד דריסתם הניכרת, ולכן בהם אין לחשוש אחרי שנבדק שאינו דורס, משא"כ עורב דלא יספיק הבדיקה אצלו.

אבל **אמימר** חולק על רב נחמן וס"ל דביאור המשנה ורבן גמליאל הוא כפשוטו שהבא בסימן אחד טהור אם יודע שאינו דורס, ואע"פ שבודאי יש לחוש לפרס ועזניה שנתחבר לו כאחד, וא"כ גם עזניה דריסתו נעלמת ודאי, והיה לנו לחשוש לו כדברי ר"נ, מ"מ כיון דאינם מן הישוב לא חיישינן להו, ולכן סתם המשנה דדי בא' מג' סימנים לטהר, וזו גופא מה שאמר אמימר דלא ס"ל לדרב נחמן לחשוש לפו"ע, ולכן לומד ביאור מתני' בבא בא', וממילא לענין עורב ג"כ חולק על רב נחמן, וס"ל דאין דריסתו נעלמת ואפשר לבדוק, ולכן לא אמר אמימר דין דהבא בשתיים, דכ"ש מהבא בא' הוא, וכלשון סתמא דמתני', ונמצא שאמימר פליג אר"נ גם בא בא' וגם בבא בשתיים, ולכן לא העתיק הרמב"ם דברי רב נחמן דבא בשתיים כיון דקיימ"ל כאמימר.

[ומ"מ הביא הרמב"ם קבלת הגאונים דלא התירו הבא הסימן א' אלא קורקבנו נקלף בלבד. ואולי קבלתם שבזה שהוא טמא וקורקבנו נקלף קבלו שמי שהוא טמא ניכר דריסתו ביותר, ואין לחשוש שמא אח"כ ימצאוהו דורס, משא"כ בב' סימנים האחרים קבלו להחמיר, שכל שאינו נקלף, דילמא ימצאיהו אח"כ דורס].

והנה דעת הרמב"ם, לא נדחה מהמציאות של בדיקת העופות של הרמב"ם והרמב"ן. ואמנם שכל האחרונים תמהו על הרמב"ם, [וכבר כתבנו לפי מיטב השגתינו בטטו"ד, ועכ"פ] נאמן עלינו הרמב"ם שמהלכו מוסכם בסוגיין, ואין לנו לדחות דעתו מצד שאין אנו יורדים לסוף דעתו, ולכן **הטור** פסק להדיא **כהרמב"ם**, ולא חש למה שאין אתנו יודע ביאורו בהסוגיא, ומדלא נדחה מהמציאות ורק בהבנת הסוגיא לכן גם

השו"ע נקט כלשון הרמב"ם²⁶, ופסק כהרמב"ם דאין שום עוף נאכל אלא בבידקת דריסה.

וא"כ בודאי שא"א לסמוך על שיטת הרמב"י מצד הכרח המציאות כמו שכתבו הרמב"ן והבאים אחריו שהרי לפנינו דעת הנשר הגדול הרמב"ם שאין שיטתו מופרך מהמציאות כלל וכלל, ולדעתו י"ט עופות הטמאים יש מהם שיש להם ג' סימני טהרה שבגוף אלא שהם דורסים וטמאים.

מצד המציאות המתגלה לפנינו העיקר כדעת הרמב"ם

ולא עוד אלא שאם אנו רוצים להכריח איזה שיטה הוא האמיתי מצד בדיקת העופות, הנה נאמנים עלינו בעלי התוס' שבדקו העוף שקורין קו"ן בלע"ז [ובהג"מ קראו קו"ץ] שיש לו לסתות כאדם הוא ודאי מסוגי כוס או ינשוף, שכתבו שבדקו ונמצא קרקבנו נקלף ויש לו אצבע יתירה אבל אין לו זפק, [ובהג"מ כתב שהיה ע"י מעשה מופתי, שבעת שעסק ר"י בסוגיין בא קו"ץ אחד על ישיבתו ובדקו] הרי שיש עופות טמאים בעלי ב' סימנים ובודאי אינו סוג עורב בהיות לו לסתות כאדם ועינו מלפניו כאדם, וכמו שהוכיח מזה הרמב"ן שהוא וודאי הכוס וינשוף²⁷, וגם המאירי כתב טרחתי עליה בבדיקת כמה עופות ומצאתי שעופות הטמאים אין המדה שוה בהם אלא כו' יש מהן באחת ויש מהן בשנים ויש מהן בשלשה עכ"ל. וא"כ אם יכריח בדיקות העופות הדין א"כ בהכרח הדין כדעת הרמב"ם שהוא היחידי שאין עליו סתירות מצד המציאות הנמצא לפנינו, וכן באמת פסק הטור והשו"ע, והוא ודאי עיקר. ונמצא שאע"פ שאחרוני הראשונים נטו אחרי הרמב"ן מחמת בדיקותיו שעשה עד שכתבו שהוא דעת רוב הפוסקים, וכן כמה אחרונים ג"כ סמכו שהוא עיקר מחמת זה, - מ"מ אחרי שנבדקו עוד המציאות ומורה שגם רמב"י אינו כפי המציאות המתגלה לפנינו, מעתה נוכחנו לדעת שהאמת עם הרמב"ם, וכפסק השו"ע וכמנהג ישראל מעולם.

ולפי"ז הא דפסק השו"ע שאין העוף נאכל אלא במסורת אינו רק חומרא בעלמא של רש"י, אלא הוא מעיקר הדין אליבא דהרמב"ם שאסור לאכול שום עוף אלא הידוע ונבדק בבירור שאינה דורסת, ולדעתו אין הבדל בין סימן אחד לג' סימנים, ולא כלום. וכיון שיש חיוב לבדוק דריסה, הרי תיקן רש"י שאין לסמוך על הבדיקה שאינה אלא בדיקה שלילית, ויתכן שיתגלה אח"כ לדורס והסכימו עמו הפוסקים, אשר על כן אין לאכול שום עוף בלי מסורה.

²⁶ דהרי כאשר תדקדק בלשון השו"ע שלא כתב אלא שאם אינו דורס יש ג' סימני טהרה ולא סיים לבאר מה ישתמשו ג' אלו, האם באי מהם או רק בכולם יטהר. כי ס"ל לחוש לדעת הרמב"ם שגם באי יספיק אלא דחש גם לדעת רש"י דאין בדיקת אינו דורס שייך כלל לסמוך עליו בוודאות וכמו שסיים מיד שאע"פ שיש לו כל הדי' סימנים אין להטהר שום עוף בלי מסורת, וכסתימת רוב הראשונים ז"ל.

²⁷ ואם אין סימני חז"ל הוכחה שהם באמת אלו הטמאים הידועים כמו שמדחיקים התוס' בעורב שאולי אינו עורב [שהרמב"ן כתב ע"פ חז"ל שהוא ודאי עורב], וכן בזו הקאווון שהתוס' לא רצו לקבוע ודאי ינשוף, [והרמב"ן החליטם לודאי ינשוף], א"כ אין ראיה מבדיקות העופות שכתב הרמב"ן והרמב"י ולא כלום, ואין בבדיקות אלו מעיקרא, סיבה לסגת מדעת הגאונים ור"ח ורש"י.

סיכום הדיעות:

ד' דעות הם:

א' דעת רש"י ור"ח וכתב השלטי גבורים דאע"פ שהרוב הפוסקים ס"ל כרמב"י מ"מ נהגי עלמא לחשוש לדעת רש"י, וכן הסכים הרא"ש והסמ"ג ורבינו ירוחם להחמיר כרש"י, וכן כתב הרשב"א בחי' וגם בתשובות²⁸ (האלף, ק"ח), וכן סיים המאירי דכך הסכמת רוב הגאונים²⁹, וכן נפסק בשו"ע המחבר והרמ"א, והש"ך וכל הפוסקים בלי חולק.

ב' דעת התוס' ור"ת, וכן דעת הרא"ש והרז"ה.

ג' דעת רמב"י והרמב"ן והר"ן, והמגיד משנה והשלטי גיבורים, וכתבו המ"מ והשלטי גבורים שהוא דעת רוב הפוסקים, (ולא ידעתי מי הם מלבד הנ"ל, והרי הרז"ה תלמידו חשש מלקבל דבריו ופסק כר"ת, וכן הרא"ש אף שהביאו בתוספותיו להלכה לא זו מר"ת ורש"י גם הרשב"א בחי' אע"פ שצדד מאד כרמב"י סיים שאין לסמוך על שום דעה אלא על המסורת כרש"י, וכן הסמ"ג והביאו הגמ"מ).

ד' דעת הרמב"ם, היחיד שתואם עם המציאות הנגלית לפנינו בבדיקת העופות.

ואלו פרטי הדינים לפי כל דעה ודעה:

א. עוף הדורס טמא. והוא לכל הראשונים והפוסקים כלל מוצק בלי יוצא מהכלל, עד שאין אחר דריסה כלום, ועד שיתכן לומר שהוא סיבה המכרחת טומאה. [ואמנם שהרז"ה כתב שלדעת חכמי דור הקודם, יתכן עוף דורס והוא טהור, משום שאין לו סימני טומאה בדמיון לשום אחד מהכ"ד עופות, ולכן בהיות שאינו אחד מכ"ד עופות הרי הוא טהור, ואמנם כאמור הוא דעת יחידאי ממש].

ב. עוף שנבדק והוחזק שאינה דורס, לדעת הרמב"ן והרמב"י ודעימיה, הוא טהור לעולם, כי אין בכל הכ"ד עופות שאינו דורס, חוץ מהפ"ע והם אינם בישוב שנחוש להם. [אבל הקרובים ליער חייבים לחשוש להם, ויש שכתבו דהאידינא כבר שכיחי וחיישינן להו בכל מקום].

אבל לדעת התוס' אדרבה כמעט כל הטמאים אינם דורסים, ואין אינו דורס סימן טהרה, אלא בתנאי שאין להעוף שום אחד מג' סימני טהרה שבגוף, דלא מצינו כמותו בכ"ד עופות חוץ מפ"ע.

²⁸ אע"פ שבתו"ה לא הזכיר צורך המסורת.

²⁹ לשון המאירי ומתוך הפוך הגרסאות וחלוף הידיעות הסכימו רוב הגאונים שבעל נפש לא יתיר אלא כל שבא בארבעה סימנין אא"כ מסורת עוזרת לו:

ודעת הרמב"ם להיפך שאינו דורס בלבד אינו סימן טהרה, אלא דוקא כאשר יש לו ג"כ לפחות סימן טהרה אחת, וכתב בשם הגאונים דמ"מ קבלה בידם שאין לטהר אלא אינו דורס עם סימן של קורקבנו נקלף בלבד.

אבל דעת רש"י שאין בדיקה לאינו דורס, כי לעולם א"א להוודע שאינו דורס, ודילמא יתוודע אח"כ שהוא נתעורר ודורס. וכן כתב המאירי שאנו מכירין בת היענה הטמאה ולא ראינו אותה דורס כי דריסתה נעלמת ואולי במקומה ביער היא דורסת, ומ"מ מסתבר שאחרי כמה שנים שמוחזק העוף אצל רבים שאינו דורס, שוב לא חיישינן לה גם לרש"י³⁰.

ג. עוף שנבדק ואינה דורס ויש לה סימן טהרה אחת. לדעת הרמב"ם טהור בשוב דלא חיישינן לפו"ע. וכן לדעת רש"י טהור הוא, והוא הנקרא הבא בסימן אחד כי אינו דורס אינו סימן מובהק כנ"ל. אבל לדעת התוס' זה הנקרא הבא בב' סימנים וחיישינן לה לעורב, אבל אם היה אחד מב' אלו קורקבנו נקלף טהור. ולרמב"ן ורמב"י אם הוא ודאי אינו דורס טהור, אבל בלא ראינו דורס בלבד חיישינן לדורס ולי"ט עופות.

ד. עוף שנבדק ואינו דורס ויש לו שתי סימני טהרה. לדעת הרמב"ם נראה דדינו כמי שיש לו סימן אחת, המבואר לעיל אות ג' עיי"ש. ולדעת רש"י חיישינן לעורב בלבד, ולדעת התוס' חיישינן ל"ט עופות, אבל אם היה אחד מב' אלו קורקבנו נקלף טהור, ולדעת הרמב"ן ורמב"י אם הוא ודאי אינו דורס טהור, אבל בלא ראינו דורס בלבד חיישינן לעורב בלבד.

ה. עוף שלא ראינו אותה דורס ויש לה ג' סימני טהרה. לדעת התוס' ור"ת וכן לדעת הרמב"ן ורמב"י מותר לאוכלה ואינה צריך בדיקה לדריסה דמחזקינן לה לודאי אינו דורס, וכן הדין אליבא דרש"י אלא שמשום מעשה שהיה שנמצא דורס תיקן רש"י שלא לאכלה אלא במסורת. אבל לדעת הרמב"ם אסור לאוכלה מעיקר הדין עד שיבדק היטב שאינו דורס.

ולהלכה:

הנה בשו"ע (יורה דעה סימן פב) כתב המחבר ואם ידוע שאינו דורס, יש שלשה סימני טהרה: אצבע יתירה, וזפק, וקורקבנו נקלף ביד, לאפוקי אם אינו נקלף אלא בסכין. היה חזק ומדובק, והניחו בשמש ונתרפה ונקלף ביד, הרי זה סימן טהרה. מבואר דדוקא ידעינן שאינו דורס מהני ג' סימנים והוא כדעת הרמב"ם ורש"י והגאונים ז"ל והוסיף להחמיר כתקנת רש"י ואע"פ שיש לו ג' סימנים אלו, אין לאכלו, לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אלא א"כ יש להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור.

³⁰ כן כתבו כמה אחרונים לענין אכילת התרנגול הודו. [ראה ערוגת הבשם].

כל צפור טהרה תאכלו

כט

הרי מבואר להדיא דהשו"ע הפוסקים המחבר והרמ"א, חשו מאד לדעת כל חכמי ישראל הגאונים והראשונים, ולא רצו לעשות מעשה נגדם. והשאיירו הלכה למעשה לחוש לדברי רש"י שאין לאכול שום עוף בלי מסורת דחיישין דילמא דורס וטמא הוא, ואף שיש להם ד' סימנים דאז לכו"ע הבא בד' סימנים ונבק היטב שאינו דורס לא חיישין לה כלל, ואעפ"כ אחר מעשה דתרנגולתא דאגמא לא סמכינן אלא אמסורת בלבד. **ולא סמכו על בדיקת העופות של רבינו משה בן יוסף והרמב"ן ז"ל,** אע"פ שהרבה ראשונים סמכו עליהם.

סוף דבר :

דעת כל הפוסקים להחמיר לכל דבר כדברי כל הראשונים הקדמונים הלא המה **הגאונים והר"ח ורש"י ז"ל, והרא"ש, והסמ"ג, ורבינו ירוחם, והרשב"א בחי'** וכן בתשובה, כמו שכתב הצמח צדק בתשובה, וכפי גירסת הספרים שלנו, דעופות הטמאות יש להם ג' סימני טהרה אלא שהם דורסים. **וגם הרמב"ם סובר כן.** ולדעת רש"י מעיקר הדין לכו"ע אם יש לעוף הבא לפנינו ג' סימנים, ולא ראינו עליו שדורס יכולים לסמוך שאינו דורס, **אבל דעת הרמב"ם דא"א לסמוך על ג' סימנים כלל** אלא צריך לבדוק היטב אם הוא דורס או לא.

ואם ראינו שדורס לא סמכינן לא על ג' סימנים וגם לא אמסורת, ודלא כמהרש"ל, שסמך בזה על ג' סימנים, אלא כהש"ך שכתב דאין להקל בזה. [מיהו אם ראינו כבר שנים שאינו דורס שמעתי שמנהג הרבנים להקל וסמכינן עלה שדריסתו אינו אלא באקראי].

